

GÁBOR SÁNDORNÉ

A német-osztrák köztársaság és a magyar tanács hatalom államközi gazdasági kapcsolatairól

1) A bécsi magyar követség

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után, 1918 november közepén, Ausztria és Magyarország diplomáciai kapcsolatba lépett, fogadták egymás követeit. A Tanácsköztársaság kikiáltásával ez a kapcsolat nem szakadt meg. Ausztria követe, báró Hans Cnobloch továbbra is Budapesten maradt, és március 21. után néhány nappal a magyar proletárhatalom követsége is megkezdte munkáját Bécsben. A proletárhatalom érdekeit Ausztriában a politikai követ mellett egy gazdasági követ is képviselte. A két ország között felmerült ellentétek következtében a 133 nap alatt a politikai követ személye többször változott. Márciustól májusig Bolgár Elek, májustól júliusig Czóbel Ernő, utána ideiglenes megbízással Ágoston Péter, majd július 21-től augusztus 1-ig — illetve augusztus 6-ig, a Peidl-kormány megdöntéséig — Böhm Vilmos látta el a politikai követ tisztjét. Fenyő Andor gazdasági követ viszont végig a helyén maradt. A gazdasági kapcsolatokra mindkét országnak nagy szüksége volt, kölcsönösen óhajtották az árucserét, az osztrák kormány már csak ezért sem támadta Fenyő Andort.

A követség, amelyen tizenegy osztály működött,¹ sokirányú tevékenységet fejtett ki. Közreműködött a két országnak még a Monarchia idejéből fennmaradt közös ügyeinek lebonyolításában is. Így voltak még közös konzulátusok, amelyeket a Tanácsköztársaság igyekezett fenntartani, hogy ezek révén üzleteket köthessen. Az Ausztriával közös külképviseletek áprilisban megszűntek,² de a közös konzulátusok magyar hivatalnokai még tovább is dolgoztak Németország több városában.³

A közös vagyon (főként hadijavak) felszámolására alakult ún. likvidációs bizottságot kezdetben a követség irányította. Később e szerv önálló lett, de a likvidálás munkájában a követségnek végig fontos szerepe volt.

Természetesen a bécsi magyar követség feladatai közé tartozott az Ausztriában élő magyar polgárok érdekvédelme is. Ebben az időszakban, a későbbi évekhez viszonyítva, ez különösen sok munkával járt. A Monarchia idején sok magyar

¹ Az egyes osztályok: 1. Elnöki; 2. Kormányzati; 3. Közigazgatási; 4. Ütlevel; 5. Sajtó; 6. Pénztár; 7. Segédhivatal; 8. Felszámoló hivatal; 9. Hadügyi Népbiztosság meghatalmazottja; 10. Autóreferens; 11 Beszerzési csoport, (OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 2915/1919).

² Bázalban márc. 31-én, Davosban és Németország több városában áprilisban (Uo. 5. cs. 703/1919.), Drezdában és Hamburgban máj. 1-én szűnt meg a közös konzulátus. (OL Küm. Gazd. pol. oszt. 12. cs. K/2. tét. 22345/1919.; OL Küm. Res. pol. I. 1079/1919. korm.)

³ OL Küm. Bécsi követség iratai. Táviratok, számjelügyek. 27. cs. 6/1919. jún. 5. — Budapesten is működött számos külképviselet és konzulátus. (OL PM Eln. 5077/1919. Összeállítva: 1919. máj. 10-én.)

munkás került át Ausztriába,⁴ ezenkívül a volt hadifoglyok és polgári internáltak nagy tömegei Ausztrián át tértek haza.

A két ország közötti személyi forgalom ügyeinek intézése is a szokásosnál több nehézséggel járt. Az osztrák kormány félt a kommunista agitációtól, s ezért még a Tanácsköztársaság hivatalos kiküldötteinek is csak többszöri sürgetésre adta meg a beutazási engedélyt. A követségnek is körültekintően kellett eljárnia, együttműködve a Külügyi Népbiztossággal, nehogy olyanoknak adjanak lehetőséget az utazásra, akik azt ellenforradalmi célra vagy a volt uralkodó osztályok tagjai vagyonának kimentésére használják fel.

A Forradalmi Kormányzótanács március 25-i ülése foglalkozott a személyi forgalom, az útlevéllügyek kérdésével. Fontosnak tartotta, hogy elsősorban a németek és az osztrákok — akik a legnagyobb számban tartózkodtak az országban —, de általában valamennyi külföldi eltávozhassék. Szükség volt erre azért, hogy kevesebb személy élelmezéséről kelljen gondoskodni és lakások is felszabaduljanak.

A külföldi államok budapesti képviselői, elsősorban Német-Ausztria, a március 27-én kiadott XIX. sz. rendeletre⁵ hivatkozva már április 2-án kérte, hogy az oktatásügy és az egészségügy területén állásnélkülivé vált egyházi személyeket (főként apácákról volt szó) szállítsák hazájukba. Lakásukról és ellátásukról addig a Tanácsköztársaság gondoskodjék. A Külügyi Népbiztosság részéről Ágoston ismertette a Belügyi Népbiztossággal a kérés elintézésének módját: „Politikai okokból rendkívül nagy súlyt helyezek arra, hogy a Tanácsköztársaság az idegen államok képviselőinek minden olyan kívánságát, amely nem áll éles ellentétben az általunk képviselt elvi alappal, a lehetőséghez képest teljesítse, ezért . . . a XIX. törvény értelmében gondoskodni kell ezekről az egyházi személyekről.”⁶ Május folyamán ezek az apácák visszatérhettek ausztriai rendházukba.⁷

Május 10-én a tanáeshatalom különvonatot bocsátott a Magyarországon élő és távozni kívánó osztrák állampolgárok rendelkezésére. Ekkor 1850 személy tért vissza Ausztriába. Magukkal vihették ingóságait és fejenként 5000 K-t.⁸ Július 14-én 14 kocsiból álló szerelvényvel még nagyobb osztrák csoport utazott haza.⁹ Ezenkívül sok osztrák állampolgár kapott egyéni engedélyt a hazaköltözésre, különösen Sopronból, de máshonnan is.¹⁰ Volt olyan osztrák állampolgár, aki visszatérni ugyan nem akart, de személyi és vagyoni védelmet kért.¹¹

Amíg a két ország nem rendezte az útlevél megadásának feltételeit, sok zavart okozott a személyforgalom tilalma, különösen a határ mentén. A munkásokat ebben az időben is átengedték ausztriai munkahelyükre, de a munkaadók

⁴ A szakszervezetek 1918 májusi kongresszusán Böhm Vilmos beszédében 26 000-re becsülte azoknak a magyar szakmunkásoknak a számát, akik ausztriai gyárakban dolgoztak. (Népszava, 1918. máj. 26. A szakszervezetek kongresszusa.)

⁵ Tanácsköztársaság, 1919. márc. 30. A Forradalmi Kormányzótanács (továbbiakban: FKT) XIX. sz. rendelete. Az idegen állampolgárok védelméről.

⁶ PI Archívum. BM Eln. 1920—36—453 (4519).

⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 23. cs. 1582/1919. közig. máj. 21.

⁸ Népszava, 1919. máj. 10. Különvonat viszi Bécsbe a német-osztrák állampolgárokat Hírek rovat; Az Újság, 1919. máj. 11. 1850 osztrák-német utazott haza Budapestről.

⁹ PI Archívum. VÖ Orsz. Főpárság. Eseményjelentés. 4. ö. e. 1919. júl. 25.

¹⁰ SÁL Soproni direktórium. 3. cs. 6005/1919. máj. 14.; no. 6. cs. 11908/1919. aug. 1. E két szám és időpont között közel 50 ilyen engedély található. — GyÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 1395/1919.

¹¹ GyÁL Városi ideiglenes direktórium. 164/1919. apr. 6. A győri ügyügyár vezérigazgatójának kérelme.

és a gazdák, akiknek közvetlenül a határnál volt üzemük, földjük, nem tudtak közlekedni. A szigorú határzár okozta gazdasági nehézségeket a nyugati megyékben a Tanácsköztársaság elleni propagandára használták fel.¹² Sopron megye azonban ausztriai kapcsolatai révén mindig tudott megoldást találni. Wiener-Neustadt rendőrségével megállapodást kötött, hogy a határmenti helységekből kölcsönösen engedélyezik az utazást, s ehhez, ha nincs útlevél, igazolvány is elegendő.¹³

A Kormányzótanács március 25-i ülése megbízta a Belügyi Népbiztosságot, hogy adjon ki rendeletet az útlevélügyek intézéséről.¹⁴ Landler Jenő, a határmenti lakosság megnyugtatóására, erről azonnal távirati értesítést küldött a nyugati megyékbe,¹⁵ s közölte, rövidesen megindulhat a személyforgalom Ausztriába. Az április 14-i belügyi rendelet csak hivatalos ügyben vagy betegség esetén (hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolva) engedélyezte az útlevél kiadását. A rendelet meghatározta azt is, hogy hivatalos kiküldetésnél kik igazolhatják az út szükségességét¹⁶

Áprilisban Ausztria korlátozó rendelkezéseket hozott, amelyek szerint még az osztrák kormánnyal tárgyalni kívánó hivatalos magyar kiküldötteknek is csak abban az esetben ad beutazási vízumot, ha a tárgyalásról már előzetesen megállapodtak és a tárgyalók nevét előre bejelentették az osztrák külügyi államhivatalnál. A felszámoló bizottságokhoz kinevezett tisztviselők nevét is előre be kellett jelenteni, csak ezután foglalhatták el helyüket Bécsben.¹⁷ Csak a bécsi magyar követség állandó futárai közlekedhettek zavartalanul, kivéve április végén, május elején, amikor teljes határzárt rendeltek el, és még a futárok útját is akadályozták. A Külügyi Népbiztosság ekkor azt javasolta, hogy egy autó vigye és hozza a két ország futárait meghatározott napon és útvonalon.¹⁸

Májusban az intervenció elleni kemény harc a Tanácsköztársaságot újabb korlátozások életbeléptetésére készítette. Budapesten a Vörös Őrség budapesti parancsnokságának útlevélosztálya adta ki az utazási engedélyeket, vidéken a direktóriumok, de májustól kezdve az utazási engedély csak úgy volt érvényes, ha az illetékes katonai parancsnokság is láttamozta, nehogy a katonakötelesség elhagyják az országot.¹⁹ Mégis többeknek sikerült kiszökniük az olasz misszió segítségével. Romanelli azoknak, akik nem akartak harcolni a Vörös Hadseregben, s az ő segítségét kérték, ún. személyazonossági lapot adott, amelyen az állt: a misszió az illetőt ismeri és javasolja a szomszédos államnak, bocsássa át területére. Az olasz misszió az első időkben csak férfiaknak adott ilyen írást, de később már nőknek is.²⁰ Így támogatta a proletárhatalommal szembenállókat.

¹² PI Archívum. 24/16. (79. l.) 1919. ápr. 3. A szombathelyi sajtóelőadó jelentése.

¹³ SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 1252/1919. ápr. 10.

¹⁴ PI Archívum. FKT üléseinek jkve. 4. d. 1919. márc. 25. 10 pont.

¹⁵ SzÁL Vas m. direktórium. 355/1919; GyÁL Győr város direktóriuma. 91/1919; GyÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 719/1919.

¹⁶ PI Archívum. BNB Eln. 204/1919. — A Wiener Zeitung ápr. 17-i száma ismertette a rendeletet s azt is, hogy a belügyi népbiztos magán- vagy családi ügyekben nem engedélyezi az útlevél kiadását.

¹⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1251/1919. ápr. 25.

¹⁸ Uo. Táviratok, szájmeltáviratok. 27. cs. 6/1919. máj. 12.

¹⁹ PI Archívum. 604. fond. 1. cs. (VH III. hdt.) (6. l.) 1919. május.

²⁰ Guido Romanelli: *Nell'Ungheria di Bela Kun e durante l'occupazione militare romana. La mia missione maggio—novembre 1919. Udine, Doretti. 1964. 188—189. l.* A misszió számos más vonatkozásban is segítette az ellenforradalmárokat, ugyanakkor kémkedésre használta fel őket.

Júniusban a határozat megátolta, hogy a nyugati megyék mezőgazdasági proletárijai aratás idején az osztrák területen évek óta vállalt, jó keresettel járó munkát elvégezhessék. A Vas megyei községek ekkor azt kérték, legalább az asszonyoknak engedélyezzék, hogy mehessenek mezőgazdasági munkára.²¹

A direktóriumok elvben csak állami érdekből utazóknak adhattak engedélyt, ezért ilyen esetekben a felsőbb hatóságokhoz kellett fordulniuk. De ha megnézzük a direktóriumok anyagát, kiderül, hogy nem tartották be mindig ezt az utasítást. Ha állami érdekek tekintjük a helyi áruszükséglet beszerzésére engedélyezett kiutazást — ami ugyan ellenkezett a központi árubeszerzés elvével —, még akkor is lényegesen nagyobb volt a magánutakra adott engedélyek száma, mint a közérdekű utakra adottaké. Legtöbbször látogatásra és gyógykezelésre kértek és kaptak engedélyt. Különösen a gyógykezelés szerepelt gyakran az utazás indokaként, mert azt központilag is jóváhagyták és a feltételül szabott orvosi bizonyítványt könnyen meg lehetett szerezni. Mintha Magyarországon nem is léteztek volna orvosok, a városi polgárság tömegesen Ausztriában keresett „gyógyulást”. Ez könnyen járható, legális útja volt a burzsoázia menekülésének, amelyhez egyes direktóriumok segítséget nyújtottak. Ilyen esetben nagyobb összegű készpénzt is vihettek magukkal, és betegkísérőként családtagjaik is velük mehettek.²²

Az utazási kérelmeket különböző indokkal támasztották alá. Volt, aki Ausztriában maradt ingóságait akarta hazahozni, más vagyoni ügyeit kívánta rendezni, beteg hozzátartozóját látogatni, vagy éppen házasságot akart kötni.

Egyes személyek a hivatalos út megkerülésével is hozzájutottak útlevélhez. Korvin Ottó ezért figyelmeztette az útlevél-osztályt, hogy az előírásokat tartsák be,²³ és ezért vezették be azt a rendszert, hogy csak azokat az útleveleket fogadták el érvényesnek, amelyeket Landler Jenő és Polczer Péter (az útlevél-osztály vezetője) is aláírt.²⁴ A visszaélések miatt elrendelt szigorításokat személyi kapcsolatok révén próbálták kijátszani nemcsak Budapesten, hanem Bécsben, a magyar követségen is. Czöbel Ernő követ ezért július 4-én szigorú rendelkezést adott ki: a követség dolgozói az útlevél-osztály helyiségébe be sem léphetnek, elbocsátás terhe mellett tilos útlevél ügyekben közbenjárniuk.²⁵

A Külügyi Népbiztosság elküldte a követséghez azoknak a névsorát, akik az egyes népbiztosságokról hivatalos ügyben osztrák beutazási engedélyt igényeltek. Nem egyszer egyéni kérelmek elintézésekor közbenjárt a Külügyi Népbiztosság.²⁶

Sokan kaptak beutazási engedélyt Magyarországra. Elsősorban az osztrák kormány megbízottai, üzletemberek és számos újságíró. Az utóbbiak között nemcsak osztrák lapok munkatársai voltak, hanem német, angol, francia, olasz, svájci, bolgár és dán újságok tudósítói is. Májusban érkezett Budapestre Oddino Morgari olasz szocialista képviselő, újságíró, pártjának küldötte, a proletárhatalom barátja. De eljött az olasz Arnaldo Fraccaroli is, aki az ellenforradalmárokkal érzett együtt és a Tanácsköztársaságról rágalmakkal teli könyvet

²¹ SzÁL IV. sz. Vörösőr ker. parság. 30. cs. 825/1919.

²² A soproni direktórium anyagában különösen sok utazási engedély található, amelyeknél betegség az indokolás. (SÁL Soproni direktórium. 3. cs. — 6. cs. és 75. cs. Vegyes iratok. Uo. 4. cs. 8010., 9612.; 5. cs. 10961/1919. Uo. Vegyes iratok. 75. cs. 342. l.)

²³ PI Archivum. BM Eln. 1920—36—453. (1242.) 1919. máj 16.

²⁴ SzÁL IV. sz. Vörösőr ker. parság. 1919. jún. 8.

²⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 23. cs. 2163/1919. közig.; uo. 12. cs. 2916/1919.

²⁶ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 1040/1919 ápr.; uo. 10. cs. 2375/1919 jún.

írt.²⁷ Hosszabb időt töltött Budapesten E. Ashmead-Bartlett, a Daily Telegraph és Macartney, a Times tudósítójaként, és még sokan mások.

2) Kereskedelmi kapcsolatok

Jelentős feladatok hárultak a követségre a gazdasági ügyek lebonyolításában, különösen addig, amíg nem állították fel a Külkereskedelmi Hivatalt,²⁸ amely azután a Magyar Áruforgalmi Iroda (MÁI) bécsi kirendeltségét is megszervezte.²⁹

A Tanácsköztársaság az iparcikkek számos fajtájából behozatalra szorult, s Ausztrián kívül alig számíthatott más országra. Fontos volt tehát, hogy iparcikkek szállítására árúcserezserződést kössön élelmiszer ellenében, ez viszont Ausztria számára volt létkérdés. A proletárhatalom nem csupán a létfontosságú hiánycikkek beszerzése miatt szorgalmazta a gazdasági közeledést, a kereskedelmi kapcsolatot. Az osztrák szociáldemokraták állandóan hangoztatott érvével szemben — ők az élelmiszerhiány miatt nem valósíthatják meg a munkások hatalmát — bizonyítani akarták, hogy összefogással elháríthatják ezt az akadályt. Ennek érdekében áldozatok vállalására is hajlandó volt a Kormányzótanács. A március 27-i ülésen már arról tárgyaltak, hogy a négy nyugati vármegyéből engedélyezik a szabad kiszállítást és azonnal küldenek 25 vagon lisztet.³⁰ A Külügyi Népbiztosság nevében Ágoston Péter még aznap közölte a követséggel, hogy a tanácskormány készségesen folytatja a Berinkey-kormány idején a tranzitforgalom kölcsönös biztosítása és árúcsereegyezmény létesítése érdekében megkezdett tárgyalásokat. A Külügyi Népbiztosság megbízottjainak vezetésével hajlandók volnának Bécsbe utazni a Pénzügyi, a Földművelésügyi, és az Élelmiszerügyi Népbiztosságok kiküldöttei és Fenyő Andor meg Bolgár Elek követek bevonásával már március 31-én megkezdhetnék a tárgyalásokat.³¹

Kun Béla két osztrák lapnak adott nyilatkozata is azt bizonyította, hogy a Tanácsköztársaság barátságos viszonyt akart fenntartani Ausztriával, és élelmiszerezrel kívánta segíteni az osztrák proletariátust.³²

Március 31-én valóban megindultak a tárgyalások Bécsben, s a negyedik napon, április 3-án a Tanácsköztársaság megkötötte az első gazdasági megállapodást Ausztriával.³³

A két állam és gazdasági szerveik (árúkereskedelmi irodáik) által kötött szerződések közül csak néhányat sikerült a levéltárakban fellelni. 1920-ban kelt

²⁷ *Arnoldo Fraccaroli*: Magyarország a bolsevizmus alatt. Bpest Athenaeum. 1920.

²⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/19. tét. 22269/1919; uo. 16. cs. X/1. tét. 22648/1919.

²⁹ A MÁI bécsi kirendeltségének pénzügyi, fa-, textil-, vegyszeti, gép- és installáció-, bőr és szállítási osztályán a dolgozók száma 50 körül volt. Az Áruforgalmi élére a Népgazdasági Tanács júniusban teljhatalmú megbízottjaként Polányi Adolfot küldte ki. (OL Küm. Bécsi követség iratai. 14. cs. 3961/1919.) A Külkereskedelmi Hivatal úgy szervezte meg a csereforgalmat, hogy kapcsolatban állt az egyes népbiztosságokkal, amelyek hozzá jelentették be importszükségletüket és exportálható áruféleslegüket. (PI Archívum. FKT Eln. XXXIV. 2743/1919; OL FM ált. I/1. Rendelet. 14. 9. 1.)

³⁰ PI Archívum. FKT üléseinek jkve. 1919. márc. 27.; A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai. Bpest. Kossuth, 1959/60. (Továbbiakban: MMTVD) 6/A. köt. 47—48. l.

³¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 877/1919. márc. 27.

³² A Neue Freue Presse munkatársával folytatott beszélgetésről hírt ad a Vörös Ujság 1919. márc 30-i száma, Kun Béla elvtárs nyilatkozata címmel. A Neues Wiener Journal tudósítójának adott nyilatkozatáról a Világ, 1919. ápr. 3-i száma is ír. (Kun Béla a Tanácsköztársaság külpolitikájáról.)

³³ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/1. tét. 22295/1919.

iratok azonban bizonyítják, hogy számos megállapodás jött létre. Egy minisztertanácsai előterjesztés, amely az 1920. január 28-i, Ausztriával kötött kompenzációs szerződés ratifikálásával foglalkozik, megállapítja: „Az egyezmény rendezi mindazon államközi szerződések kérdését, amelyet 1918 november hó óta a magyar kormány, majd az úgynevezett »tanácskormány« és az osztrák között kompenzációs alapon létrejöttek, legnagyobb részüket érvénytelennek jelentve ki.” Ezután felsorolja azokat a korábbi megállapodásokat, amelyeket már 1919. december 20-án töröltek. Ebben a felsorolásban nem szerepel valamennyi szerződés, de a sorszámokat közli (folyamatosan számozza 1918 novembertől az 1919 március utániakat is), s így megtudjuk, hogy március 21-ig 15 megállapodást kötöttek, s az utolsóként említett — de nem tudhatjuk, hogy az utolsó volt-e, mert júliusban is folytak tárgyalások — június 21-i szerződéshez a 34. sorszámot írja. Így annyi kétségtelen, hogy a polgári demokratikus időszak négy és fél hónapja alatt 15, a Tanácsköztársaság kikiáltásától június 21-ig pedig legalább 19 szerződést kötöttek.³⁴

Az április 3-i áruforgalmi szerződés kölesönösen biztosította az átmenő forgalmat, kivéve a már békében is külön engedélyhez kötött cikkeket (robbanóanyag, fegyver, lőszer stb.), és azokat, amelyek a múltban is állami monopolicikkek voltak. A tranzitengedély hiányában 1919. január 1-től visszatartott árukat is felszabadították. A továbbiakban a német-osztrák kormány kötelezte magát, hogy kiviteli engedélyt ad Magyarországnak számára összesen 15 millió korona körüli érték erejéig, a következő árukra: vegyipari cikkek, épületfa, kaszák, sarlók, mezőgazdasági eszközök, gépek, gépalkatrészek, járművek, autóalkatrészek, kész férfi- és gyermekruhák stb. A tanácskormány pedig kötelezte magát 300 vágómarha (100 darabot ebből már leszállítottak), 2000 juh, 500 bárány, 250 vágóló szállítására, ezenkívül 100 000 kg birkagyapjú, 200 vagon morzsolt kukorica átadására. Magyarországon a só hiányeikk volt, ezért úgy állapodtak meg, hogy a német-osztrák sómonopólium havonta 300 vagon szállít, s ha ez nem állana módjában, átszállítási engedélyt ad német só behozatalára, a 300 vagonon felül legfeljebb további 200 vagonra.

Ugyanakkor abban is megállapodtak, hogy a dunai forgalmat kölesönösen szabadabbá teszik: Magyarország (kivéve Horvátországot és Szlavóniát) csak az 1918. október 15-én fennállott határain kívül eső területekről szállított áruk átmenő forgalmát engedélyezi; kölesönösen kiszolgálják a korábbi szerződésekből származó hátralékos szállítmányokat.

A kölesönös vasúti forgalom fenntartására külön megállapodást kötött a két ország. A megállapodásokat magyar részről Fenyő Andor gazdasági megbízott, német-osztrák részről a kereskedelmi, kézműipari, ipari és építési államhivatal (minisztérium) osztályfőnöke, Riedl írta alá.³⁵

A szerződésben felsorolt áruk leszállítása számos akadályba ütközött. A szövetséges hatalmak a Tanácsköztársaság egész fennállása alatt fenntartották a blokádot. Feloldásáról csak olyan időpontokban tárgyaltak, amikor „Kun Béla kormányának” megdöntését remélték. Így május első napjaiban a Legfelsőbb Gazdasági Tanács úgy határozott, hogy a Bánáthból élelmiszert fog szállítani Magyarországnak.³⁶ Ugyanez a szerv május 19-én, amikor a proletár-

³⁴ Uo. A/5. tét 25077/1919 és 19. cs. A/5. tét. 15014/1920 (4362).

³⁵ Uo. 2. cs. A/1. tét 22295/1919; OL Küm. Bécsi követtség iratai. 27. cs. sz. n. Közli: MMTVD 6/A. köt. 119—122. l.

³⁶ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference. X. Vol. Washington, Government Printing Office. 1947 (továbbiakban: Papers PPC)

hatalom leküzdötte válságát, már úgy fogalmazta meg határozatát: felfüggesztik a Magyarország elleni blokádot, amint ott olyan kormány alakul, amely nyugodt viszonyokra komoly biztosítékot nyújt.³⁷

A blokádot, a fegyverek nélküli intervenció eszköze, az antant számára veszélytelenebb volt, mint a fegyveres beavatkozás. Ez utóbbi esetén saját munkásosztályukkal kerültek volna szembe.³⁸ Ha viszont feloldják a blokádot, azonkívül, hogy a proletárhatalommal szemben elveszítenek egy hatásos eszközt, felháborodást keltenek a Magyarországot körülvevő szövetségesek körében, és az osztrák kormányt is megfosztják forradalmi tömegeit fékező érvétől: csak addig kaphat élelmet az antanttól, amíg a polgári rendet biztosítja.³⁹

Ausztria számára tehát fontos volt, hogy Magyarországgal szemben fenn-tartsák a blokádot. Ugyanakkor érdekében állt az is, hogy az árucsereszerződés alapján a Tanácsköztársaság az élelmiszert leszállítsa. A Bécsben székelő antant ellenőrző bizottság és a békekonferencia ezt a következőképpen oldotta meg: vigyázott arra, hogy az osztrákok áruszállítása ne sokat könnyítsen a Tanácsköztársaságot sújtó gazdasági blokádon, de a csereforgalmat nem tiltotta meg teljesen, hogy Ausztria megkaphassa a számára legszükségesebb árukat. Elvben kikötötte, hogy Ausztria az antant államokból származó árukat nem szállíthatja Magyarországra, de kimondta azt is, hogy a semleges államokból érkezett és Német-Ausztriából kivinni szándékolt áruk nem esnek az antant-bizottság ellenőrzése alá.⁴⁰ A gyakorlatban azonban nem tartották be ezt az elvet, és a saját előírásainak megfelelő szállítmányokat sem mindig engedték át. Az osztrák pénzügyminisztériumban működő szövetségközi bizottság, amelynek hozzájárulása nélkül nem adhattak kiviteli engedélyt, azt még kisépitkezési anyagokra és fémekre sem adta meg.⁴¹ Egyes esetekben leállította a Magyarországról útnak indított borvonatokat és az Ausztriából a határra küldött papírszállítmányt.⁴²

Az antant által támasztott nehézségeken kívül gondot okozott a megkötött üzletek pénzügyi lebonyolítása is. A bécsi bankok az akkreditívákat nem fogadták el, sőt közös értekezleten határozatot hoztak, hogy „a magyarországi pénzügyintézetek átutalásait mindaddig nem fogják honorálni, amíg a magyar tanácskormány részéről világos és határozott nyilatkozatot nem kapnak, amely őket Magyarországon levő depotik és egyéb követeléseik felett való szabad ren-

228—229. l. 1919. máj. 5-i ülés. — Hasonló előterjesztést tett Hoover azzal a kiegészítéssel, hogy szükségesnek látszik a tengeren túlról is szállítani. (Uo. 233—234. l.)

³⁷ Uo. 265. l. — Ezt a határozatot végig fenntartották, bár közben azon is vitakoztak, hogy talán hasznosabb lenne a kapcsolatok felvétele. (Lásd *L. Nagy Zsuzsa*: A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918—1919. Bpest, Kossuth. 1965. 99—100. l.)

³⁸ A New-Yorki Előre c. lap ápr. 16-i számában elítélte a blokádot. (A magyar szovjet-kormány teljes rendet tart fenn.)

³⁹ Coolidge is figyelmeztette erre a Békétárgyalások Bizottságát az ápr. 8-i jelentésében. (Papers PPC XII. köt. 289. l.)

⁴⁰ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/16. tét. 22526/1919. ápr. 25.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1249/1919. ápr. 24. és 25. — A Legfelsőbb Gazdasági Tanács amerikai delegátusai később is ilyen jellegű javaslattal támogatták a korlátozott forgalom fenntartását. (Papers PPC XI. köt. 377—378. l.)

⁴¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 27. cs. Számnélküli. 1919. máj. 14. Merores osztrák pénzügyminisztériumi tanácsos nyilatkozata. — A Bruckban vagonokban szállításra készen álló vasúti anyagokat is letiltották. (OL Küm. Gazd. pol. oszt. 7. cs. B/1-b. tét. 22662/1919. ápr. 30.)

⁴² Fenyő Andor értesítése. (OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/21. tét. 24262/1919. április végén. Közl. MMTVD 6/A. köt. 369. l.)

delkezhetőségük tekintetében minden kétséget kizárólag megnyugtatta”.⁴³ Készpénzt kellett tehát eljuttatni Bécsbe, mert a bankok államosításával nem volt összeegyeztethető az osztrák bankok kívánsága. Erről később tárgyalta ugyan a két kormány, és a proletárhatalom hajlandó volt kártérítést adni a szocializált német-osztrák vállalatok tőkés tulajdonosainak, de csak a következő feltétellel: Német-Ausztria lefoglalja a magyar tőkések ottani letétjeit, és nem gördít akadályt a magyarországi vállalatok Ausztria területén levő fiókjainak szocializálása elé. Az osztrák burzsoá sajtó élesen támadta Ottó Bauert, hogy ilyen alapon egyáltalán tárgyalásba bocsátkozott, és így ennek nem is lett eredménye.⁴⁴

A készpénzfizetésnél Ausztria csak kékpénzt fogadott el. Hogy a beszerzéshez annyira fontos kékpénz rendelkezésre álljon, valamennyi bankfióknak, a vidékieknek is, be kellett szolgáltatnia kékpénz készletét az Osztrák-Magyar Bank budapesti főintézetéhez,⁴⁵ amely azt a Külkereskedelmi Hivatal rendelkezésére bocsátotta. Egy ideig első kibocsátású (1918 októberi) fehérpénzt is elfogadott Ausztria. Az Osztrák-Magyar Bank főtanácsa azonban már április 11-én úgy határozott, hogy az 1918 októberi kibocsátású 25 és 200 koronás bankjegyeket április 30-án bevonja.⁴⁶ Egyes esetekben előfordult, hogy osztrák kereskedők fehérpénzért is adtak árut, ha azon Magyarországon élelmiszert tudtak beszerezni.⁴⁷

Bénította az üzletkötéseket az is, hogy az osztrák postatakarék nem fizette ki a magyar postatakarékpénztár által átutalt összegeket,⁴⁸ személyesen pedig csak külön engedéllyel lehetett pénz kivinni. Engedély hiányában a határőrök még a hivatalos kiküldöttektől is elkobozták az 500 koronán felüli összeget.⁴⁹ Május elején, amikor Seidler Ernő bajorországi követként Münchenbe akart utazni, az osztrák határőrség a nála levő 50 000 K-t lefoglalta. Kun Béla utasítására a követség interveniált az osztrák pénzügyminisztériumnál ez ügyben. A visszatérítésnek nem lévén nyoma, augusztus 27-én az ellenforradalmi kormány követsége is érdeklődött az osztrák külügyminisztériumnál. Válasz azonban 1919. november 1-ig nem érkezett.⁵⁰ Még az is megtörtént, hogy a Vörös Kereszt kórházvonatának orvosparancsnokától elvették azt a pénzt, amelyet a volt hadifoglyok hazaszállításához, ellátásához kellett volna felhasználnia.⁵¹ Fontos volt tehát, hogy

⁴³ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. Papír. 22284/1919. ápr. 6.; OL Küm. Res. pol. I. 999/1919. korm.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 991. és 1045/1919.

⁴⁴ Népszava, 1919. máj. 28. Valóságos hadjárat; Az osztrák kapitalisták fogcsikorgatása; Pénzügyi egyezmény Német-Ausztriával c. cikkek; Wiener Zeitung, 1919. máj. 23. Deutsch-Österreich rovat.

⁴⁵ *Dr. Huszti Ernő*: Bankrendszer és pénzforgalom a Magyar Tanácsköztársaságban. (Megjelent: A Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi rendszere c. kötetben. Bpest. 1959, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó). — A Béccsel legélénkebb forgalmat lebonyolító soproni direktorium a kékpénzt megtartotta, mert maga is azzal dolgozott, amint ezt több irat is bizonyítja. (SÁL Soproni direktorium. Pénzügyi biztos. 61. cs. 614. l.; uo. Vegyes iratok. 75. cs. 629., 816., 839. l.)

⁴⁶ OL Küm. Bécsi követség iratai. 10. cs. 2328/1919. ápr. 12.

⁴⁷ SÁL Soproni direktorium. Vegyes iratok. 75. cs. 876. l. jún. 11.; uo. 3. cs. 7772/1919. jún. 3.

⁴⁸ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 893., 1030/1919. márc 28. és ápr. 10.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 12. cs. P/1. tét. 22817/1919. máj. 17. — Április 29-én a soproni direktorium beszerzője arról küldött értesítést, hogy pénzáttalás hiánya miatt nem megy áru. (SÁL Soproni direktorium. 2. cs. 3429/1919.) Térképvásárlásnál is hasonló nehézségek voltak. (OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 688/1919. korm. máj. 3.)

⁴⁹ PI Archívum. FKT Eln. XXXVII. 2446/1919. ápr. 16.

⁵⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 8. cs. 1397/1919.

⁵¹ Uo. 10. cs. 2287/1919. jún. 16.

egyszerre nagyobb összeget juttassanak el a követségre, amellyel hosszabb időre lehetővé teszik az esetleges üzletkötésekből folyó kötelezettségek teljesítését. Székely pénzügyi népbiztos ezért „a Bécsben eszközlendő vásárlások kifizetésére és más kiadásokra” április 10-én kelt 1429. sz. rendeletével 220 millió koronát folyósított. Ebből 198 millió korona körüli összeget Fenyő Andor gazdasági megbízott személyesen vitt ki Bécsbe. A Külkereskedelmi Hivatal Magyar Áruforgalmi Irodájának bécsi kirendeltsége ezzel az összeggel kezdte meg működését.

Májusban a magyar ellenforradalmi emigráció kirabolta a bécsi magyar követséget, elvitt minden pénzt.⁵² Fenyő Andornak újra személyesen kellett volna Bécsbe vinnie 47 millió koronát, mivel a Magyar Bank bécsi fiókja szabotált s innen a követség nem tudott pénzhez jutni. Budapesten a Magyar Bank parancsot kapott 42 millió korona kékpénz kiadására. A parancsot megtagadni nem lehetett, Krausz Simon, a bank igazgatója azonban mégis megakadályozta, hogy az összeg a követség birtokába jusson. Krausz felkereste Bernath Weiss amerikai kapitányt, aki kérésére személyesen járt közben Coolidge-nál, hogy foglaltassa le a pénzt. A határnál Fenyőt az osztrák pénzügyi kirendeltségen több magas állású rendőrtiszten kívül Coolidge megbízásából Roosevelt kapitány is várta. De jelen volt a Magyar Bank bécsi fiókjának cégvezetője, Elfer is. A Fenyőnél talált 47 millió koronát elkobozták, ebből 42 milliót Elfernek adtak át, öt milliót pedig, amire nem volt devizaengedély, lefoglaltak.⁵³ Így sikerült az ellenforradalmároknak antant támogatással elvenniük a vásárlásra szánt pénzt.

Nem lehet megállapítani, hogy a tanács hatalom összesen mennyi pénzt küldött Ausztriába árucserére és egyéb célokra, csak egyes adatokat ismerünk. Tudjuk pl., hogy a Pénzügyi Népbiztosság május 19. és július 29. között 150 és félmillió koronát utalt át a Külkereskedelmi Hivatalnak vásárlásra, és e szervnek kilenc millió volt a saját bevétele.⁵⁴ A Pénzügyi Népbiztosság más szervezetek is adott engedélyt pénz kivitelére,⁵⁵ de elutasított minden olyan kérelmet, amely a Tanácsköztársaság előtt keletkezett követelések kiegyenlítését szolgálta, kivéve az olyan eseteket, amikor fontos áruk szállítását ehhez a feltételhez kötötték.⁵⁶

Vidéken a helyi pénzügyi osztályok engedélyezték a direktóriumoknak a pénz kivitelét.⁵⁷

A kényszerhelyzet kerülő utak felkutatására is készítette a proletárhatalmat. Volt olyan cég, amely azzal küldte Budapestre megbízottját, hogy a szállítandó árujáért járó pénzt hajlandó saját felelősségére elhozni.⁵⁸ A budapesti és a bécsi német követség is vállalkozhatott egy ideig ilyen feladatra, mert július 1-én, amikor szóba került a német követ lemondása, a bécsi Magyar Áruforgalmi Iroda, arra hivatkozva, hogy „a wieni és a budapesti követségek [német] személyzetében olyan változások várhatók, amelyek a jól bevált rendszert esetleg meg-

⁵² A magyar ellenforradalmárok a követséget máj. 2-án kirabolták. Erről lásd: *Gábor Sándorné*: Az 1919-es bécsi magyar emigrációról. *Párttörténeti Közlemények*, 1964. 3. sz.

⁵³ *Krausz Simon*: Életem. Bpest, Cserépfalvi 1937. 327—335. l.; *Korányi Frigyes*: A kommunizmus pénzügyi mérlege. A proletárdiktatúra Magyarországon. A holsevista rémuralom hiteles története. Szerk. Huszár Károly. Bpest, Ujságüzem Könyvkiadó. 1920. 65. l.

⁵⁴ PI Archívum. Budapesti tszk. 1920—9389/1. és 2. 1919 szeptember és 1920 április.

⁵⁵ OL PM Eln. 5328/1919. (1108—1109. l.) május—június.

⁵⁶ Uo. 1919. Különböző számokon.

⁵⁷ SÁI. Soproni direktórium. Vegyes iratok. 74. cs.

⁵⁸ OL PM Eln. 6257—1919. jún. 25.

bolygathatják”, 25 millió korona sürgős kiküldetését kérte a „szokott” úton. Ez meg is történt.⁵⁹

A hiányosan fennmaradt anyagok alapján érzékeltetni lehet, hogy milyen erőfeszítéseket tett a tanácskormány a beszerzést gátló pénzügyi nehézségek leküzdésére, de voltak más irányú gondjai is. Az árucere-forgalom és a szállítás egyik, szinte leküzdhetetlen akadálya a politikai események következtében gyakran életbeléptetett határzár volt. Március végén, április elején szünetelt a forgalom,⁶⁰ s csak április 10-e körül indult meg.⁶¹ Május 7-én Bruckban ismét határzárt rendeltek el, amelyet 9-től szigorú ellenőrzéssel életbeléptettek.⁶² majd bizonytalan időre meghosszabbítottak.⁶³ Júniusban szabadabb volt a forgalom, de 29-én a Vörös Őrség királyhidai parancsnoksága már azt jelentette az Országos Főparancsnokságnak, hogy „az amerikai misszió utasítására az osztrák hatóságok teljes áruhatárzárt rendeltek el, úgy, hogy az átkelők semmi néven nevezendő ipari cikket nem hozhatnak át. Kérek drótfelhatalmazást hasonló intézkedések megtételére, különösen élelmiszer szállítmányok visszatartására.” Vajda főparancsnok és Hantos politikai biztos a Belügyi Népbiztosságtól kért utasítást ez ügyben.⁶⁴ A júniusi határzárról a hadseregparancsnokság II. csoportja már előbb küldött távirati jelentést a budapesti hadtestparancsnoksághoz, amelyben jelezte, hogy a kapott hírek szerint a bécsi pályaudvarok 25-étől zárva lesznek.⁶⁵

A követség július 1-én tiltakozó jegyzéket intézett Otto Bauerhez a határzár miatt, mert akadályozza az április 3-i szerződés betartását, az áruk szállítását.⁶⁶ Ez a jegyzék arra is fényt vet, hogy bár elég élénk volt az áruforgalom, a szerződésben foglalt kötelezettségeknek még három hónap alatt sem tettek eleget a szerződő felek. Egyes iratok szerint a Tanácsköztársaság maradt el inkább,⁶⁷ de Ausztria is hátrálékban volt. Olyan esetekben, amikor Ausztria a szabad tranzit-forgalomra vonatkozó egyezményt nem tartotta be,⁶⁸ magyar részről retorzióként beszüntettek minden áruszállítást.⁶⁹ Pedig mindkét országnak nagy szüksége volt a szerződésekben lekötött árukra a gazdasági élet és a lakosság létfontosságú fogyasztási cikkekkel való ellátásának biztosítására.

Magyarországon a világháború utolsó szakaszában már a fronton harcolókat sem tudták ruházattal ellátni, és a háterszág is teljesen lerongyolódott. A

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ PI Archivum. 24/15. (15. l.) 1919. ápr. 1.; Gleichheit, 1919. ápr. 4. Hír a határzárról.

⁶¹ SÁI Soproni direktorium 1. cs. 2005/1919. ápr. 19.

⁶² PI Archivum. BM Eln. 1920—36—453 (4986 és 4987); uo. VÖ Orsz. Főparság. Eseményjelentés. 2. ö. e. (32. és 54. l.) 1919. máj. 7. és 10.; Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung. 14. ülés. 1919. máj. 9. Anhang, 123. l. 70. sz.

⁶³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 9. cs. 1568/1919. — Az osztrák kormány olyankor rendelt el határzárt, amikor a Tanácsköztársaság külpolitikai és katonai helyzete kedvezőtlen volt és amikor az osztrák proletárok forradalmi módon léptek fel. Utóbbi esetben az osztrák politikusok attól tartottak, hogy a munkásosztály Magyarországról segítséget kap.

⁶⁴ PI Archivum. BNB Eln. 746—1919. — A Belügyi Népbiztosság intézkedésének nincs nyoma.

⁶⁵ PI Archivum. 606. foud. (23. l.) 1919. jún. 24.

⁶⁶ OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 2789/1919.

⁶⁷ Fenyő Andor jún. 25-én sürgeti, hogy az ápr. 3-i szerződés értelmében járó és még hátrálékos árut szállítsák ki. (OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/5. tét 23223/1919.) Ezekre a kérdésekre még később is kitér. (Uo. 24235/1919.)

⁶⁸ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1301/1919. ápr. 28. — Ausztria nem engedte át a Németországól Magyarországnak küldött árukat.

⁶⁹ GyÁL Mosonmagyaróvári direktoriumi iratok. 829/1919. ápr. 29. — Az Áruforgalmi Iroda távirata a népbiztosság rendelkezéséről.

Tanácsköztársaság az áruk lefoglalásával és igazságos elosztásával sem oldhatta meg a problémát, amit az évek során egyre növekvő áruhiány okozott. Égető szükség volt tehát az importra, s ezt csak Ausztriából várhatták.⁷⁰

Az osztrák keresztnyszocialista sajtó áprilisban még az osztrák — magyar kereskedelmi forgalom teljes stagnálásáról ír, amelyet részben a Tanácsköztársaság iránti bizalmatlansággal, részben „a képtelen politika” átterjedésétől való félelemmel magyaráz. Bejelenti, hogy az osztrák kereskedők csak akkor tesznek eleget a megrendeléseknek, ha osztrák valutában előre fizetnek. Hitelről, mint korábban, szó sem lehet.⁷¹ A Vörös Ujság is hírül adta, hogy az osztrák ruházati ipari gazdasági szövetség április 28-i ülésén kimondta: tagjaik nem szállíthatnak magyar cégeknek.⁷²

Budapest és a határmenti megyék hatóságai mégis az első perctől kezdve mindent megkíséreltek, hogy ruhát, cipőt szerezzenek Ausztriából. A követség már március 28-án a Volksbekleidungsamthoz (Népruházati Hivatalhoz) fordult férfi-, női- és gyermekruha rendelése ügyében. A Tanácsköztársaság központi szervei szerződésekkkel igyekeztek biztosítani a ruházati cikkek behozatalát. Ezért májusban felajánlották az osztrák népelelmezési minisztériumnak, hogy ruhaneműekért élelmiszert szállítanak.⁷³ Június 12-én az osztrák és a magyar Áruforgalmi Iroda kötött szerződést, amelyben Ausztria kötelezettséget vállalt 900 000 K értékű készruha szállítására.⁷⁴ Július elején újra gazdasági tárgyalások folytak,⁷⁵ és úgy látszik eredménnyel, mert a IV. sz. (szombathelyi) Vörös Őr kerületi parancsnokság jelzése szerint július közepére várható volt, hogy textilárú érkezik Ausztriából.⁷⁶ Július 27-én pedig a Népruházati Népbiztosság közölte a Vörös Őrség Főparancsnokságával, hogy egy vagon osztrák textilárú érkezik Budapestre, gondoskodják őrzéséről a pályaudvaron.⁷⁷

Különböző budapesti és vidéki szervek is igyekeztek a lakosságot ellátni, külön utakon árut szerezni. Bécsbe küldte bevásárolni saját megbízottját az V. kerületi Munkás- és Katonatanács Intéző Bizottsága,⁷⁸ és hasonlóan járt el az Országház gondnoki hivatala is.⁷⁹

A határmenti megyék különösen sokoldalú és élénk esereforgalmat bonyolítottak le. Az egyes direktóriumok ilyen irányú kezdeményezésének volt sok előnye, de megvolt az árnyoldala is. Nem fordultak a MÁI bécsi kirendeltségéhez, sem a követséghez, hanem gyakran fekete utakon, a keresletet kihasználó alkalmi ügynökök révén igyekeztek árut szerezni. Ezzel felhajtották az árakat, s az áruellátás sem lehetett igazságos. Az ország olyan területein, ahol nem volt esérére alkalmas áru, vagy messze esett a határtól, a lakosság hátrányos helyzetbe került. Ha sikerült volna teljesen központilag kézben tartani az árucserét, akkor az importált árut is központilag, igazságosabban oszthatták volna el, első-

⁷⁰ Július végén abban reménykedtek, hogy Csehszlovákia 2.7 millió méter szövetet ad, de erre már nem került sor. (PI Archívum. Ágoston-gyűjtemény. 8. 20. l. 1919. júl. 25.)

⁷¹ Reichspost, 1919. ápr. 12. Der Umsturz in Ungarn und seine Wirkung auf den Geschäftsverkehr.

⁷² Vörös Ujság, 1919. ápr. 30. Tiszti őrségek védik az osztrák határt.

⁷³ OL Küm. Bécsi követség iratai 8. cs. 1455/1919. máj. 12—19.

⁷⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 21. cs. 17514/1919; uo. 3. cs. A/5. tét 23223/1919.

⁷⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 27. cs. 6/1919. Táviratok, számjelűgyek. júl. 7.; uo. 12. cs. 2921/1919. júl. 8.

⁷⁶ PI Archívum. SZÁL IV. sz. Vörösőr ker. par-ság. (64. l.)

⁷⁷ HL 94. doboz. VÖ Orsz. Főparság karhatalmi osztálya. Eseményjelentés. 110. sz.

⁷⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 16. cs. U/2. tét. 23414/1919.

⁷⁹ PI Archívum. TOGY. 5. ö. e. (42. l.)

sorban a munkások s más arra rászorultak érdekeinek szem előtt tartásával. Ezért a Külügyi Népbiztosság átírt a Pénzügyi Népbiztosságnak, adjon ki utasítást, hogy az Ausztriába kiküldött beszerzők a követségen Fenyő gazdasági megbizottnál tartoznak jelentkezni, mert az egyéenkénti beszerzés gazdasági károkat okoz.⁸⁰ Varga Jenő, a szociális termelés népbiztosa hasonló értelmű körlevelet küldött az egyes népbiztosságoknak. Felhívta őket, hogy ne küldjenek ki megbizottakat vásárlási céllal, mert ennek következményeként az iparcikkek ára Bécsben 60%-kal emelkedett. Ott csakis a Külkereskedelmi Hivatal útján lehet vásárolni, s ennek biztosítására a bécsi követ csak a Varga Jenő által aláírt „meghitelezésre ad ki pénzt”.⁸¹

A nyomasztó iparcikkhiány miatt türelmetlen népbiztosságok és vidéki direktóriumok nem tartották be ezt az utasítást. Ha nehézségeik voltak a határátlépéssel, azt is lehetőleg saját hatáskörükben intézték el, felhasználva osztrák kapcsolataikat.⁸² Sikertült is, különösen Sopronnak, sok ezer méter textilárút, készruhát, cipőt, bakancsot, talpbőrt és felsőbőrt szereznie, részben készpénzért, részben cseréáruért.⁸³ Hasonló módon próbálkoztak más megyék is ruházati cikkek beszerzésével.⁸⁴

A határmenti megyék közül különösen Sopronnak voltak jó kapcsolatai egyes osztrák hivatalos szervekkel. Mindig el tudták intézni, hogy a Bécsbe küldött kereskedők oda eljussanak. A direktórium gazdasági osztálya Ebenfurthba vagy Wiener-Neustadtba telefonált, ahol intézkedtek, hogy ne akadályozzák az átjutást.⁸⁵ A direktórium szívesen adott határátlépési engedélyt bárkinek, különösen olyan kereskedőknek, akik korábban is üzleti összeköttetésben álltak Ausztriával, és így könnyebben tudtak árut beszerezni.⁸⁶ A kereskedelmi forgalom normalizálásától azt remélték, hogy talaját veszti a nyugat-magyarországi elszakadási mozgalom, és békés, jószomszédi viszony alakul ki Ausztriával.⁸⁷

⁸⁰ OL PM Eln. 3030/1919. ápr. 25. — A Pénzügyi Népbiztosság május 9-én adta ki a körlevelet, amely szerint a kiküldöttek indulás előtt Budapesten Ágoston Péternél, Bécsbe érkezőkkor Fenyő Andornál tartoznak jelentkezni (uo.).

⁸¹ PI Archivum. FKT Eln. XXXIV. 2564/1919. ápr. 30. — Hasonló körlevelekre később is szükség volt. (OL Küm. Gazd. pol. oszt. 4. cs. A/6. tét. 23454/1919; OL PM Eln. 7299. és 7363/1919; PI Archivum. FKT Eln. XXXVII. 3675/1919; HL Magyar Tanácsköztársaság iratai. 99. doboz. 8. Külügyi iratok; ZÁL Zalaegerszeg város polg. m. iratok. 6927/1919; Kecskeméti ÁL (Továbbiakban: KÁL) Dunapataj. 2008—1919; SÁL Soproni direktórium. 5. cs. 10935/1919). — A körlevél felhívta a figyelmet, hogy „a bécsi rendőrség ugyanis ki fogja utasítani az igazolatlanul ott tartózkodó magyarokat”, a követség viszont, ha ott jelentkeznek, megszerzi részükre a tartózkodási engedélyt. (Lásd a két utolsó iratot.) Fenyő Andor kérte, utasítsák a vidéki megbizottakat, hogy a beszerzett árut a Külkereskedelmi Hivatal címére továbbítsák a határátlomáson. (OL Küm. Gazd. pol. oszt. 12. cs. P/1. tét. 24259/1919. jún. 20.)

⁸² SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 307/1919. márc. 31.

⁸³ SÁL Soproni direktórium. 3. cs. 6356, 6751, 6961, 7006, 7812/1919; uo. 9. cs. IB ülések jegyzőkönyvei 1919. máj. 14. 184. pont; uo. 71. cs. Közélelmezési biztos. 215. 1. 9. sorszámú (a továbbiakban ssz.); uo. 230. 1. 213. és 214. ssz.; uo. 233. 1. 269. és 274. ssz.; uo. 240. 1. 331. és 336. ssz.; uo. 75. cs. Vegyes iratok. 629. 631, 876/1919; uo. 12. cs. Városi Munkás-, Katona-, Földművestanács ülése. 1919. júl. 1.; Oedenburger Arbeiterrat. 1919. jún. 22. Leinwand für die Proletarier.

⁸⁴ GyÁL Városi ideiglenes direktórium. 148/1919. ápr. 14.; SzÁL Vas m. direktórium. 4047, 4934, 5771/1919; PI Archivum. BNb Eln. 1036—1919. Zala megye kormányzótanácsai biztosának jelentése a Belügyi Népbiztossághoz. 1919. júl. 12.

⁸⁵ SÁL Soproni direktórium. 2. cs. 3711/1919.

⁸⁶ SÁL Soproni direktórium 2. cs. 2819, 2865/1919; uo. 3. cs. 6966, 6982, 7324, 7847/1919; uo. 4. cs. 8137, 8140, 8141, 8616, 9860/1919; uo. 5. cs. 10175, 10462, 11146, 11263/1919; uo. 6. cs. 11567, 11613, 11835, 11836, 11892, 11894/1919.

⁸⁷ Fáklya, 1919. ápr. 23. Csereforgalom indul Bécs és Nyugat-Magyarország között; Az Újság, 1919. ápr. 23. Megindul a csereforgalom Bécs és Nyugat-Magyarország között.

Hiszen az osztrák agitáció egyik fontos érve az volt, hogy a négy nyugati megye Bécs nélkülözhetetlen élelmezési bázisa. A Tanácsköztársaság igyekezett eleget tenni az élelemért hozzá forduló osztrák szervek kéréseinek, s ezzel is bizonyítani, hogy a nyugati megyéket nem zárják el tőlük.

A bécsi Artilleriearsenal munkás- és katonatanácsa Sopronba küldte megbízottját, hogy konyhája számára 50 000 K értékű élelmiszert vásároljon.⁸⁸ Wiener-Neustadt polgármestere, Anton Ofenböck Kellner Sándorhoz fordult, kérve, tegye lehetővé, hogy a városban lakó gyermekek részére mint korábban, Sopron megyéből tejet kapjanak.⁸⁹ A mödlingi kerületi munkás- és katonatanács azt javasolta a soproni direktóriumnak, hogy árucserével támogassák egymást.⁹⁰ Wiener-Neustadt-tal megállapodtak, hogy „különféle fontos anyagok és hadfelszerelési cikkek” ellenében Sopronból burgonyát szállítanak. Ennek az előnyös szerződésnek a lebonyolítását azonban magyar részről akadályozták. A burgonya-központ a burgonya kiszállítását megtiltotta. Kun Béla annyira fontosnak tartotta ezt a csereakciót, hogy átírt ez ügyben a Közellátási Népbiztossághoz.⁹¹ Az intervenciós eredményeként a Wiener-Neustadt-i lap, a Gleichheit májusban arról számolhatott be, hogy Sopronban megegyeztek, s remélik, most már nemcsak ígéret marad az élelmiszer-szállítás.⁹² Valóban, ezután nemcsak burgonyát, hanem vágómarhát, lisztet, cukrot, gyümölcsöt és más élelmet is küldtek Sopron megyéből, só és különböző iparcikkek ellenében.⁹³

Moson megye is erősítette csereakcióival a kereskedelmi kapcsolatokat,⁹⁴ de Vas megye nagyobb forgalmat bonyolított le, főként Stájerországgal, és különösen Gráccal, ahonnan ruhát, bőrt, autóalkatrészeket kapott cukorrépa és különböző élelmiszerek ellenében.⁹⁵ Erre azért is nagy szükség volt, mert Grác azzal fenyegette meg Vas megyét, hogy ha nem szállítanak, nem lesz képes megakadályozni az éhség miatt elkeseredett tömegek fegyveres támadását a magyar határ ellen.⁹⁶ Erre azonban nem került sor.

A Monarchia felbomlásával Magyarország sóellátását behozattalal kellett megoldani, így az ausztriai sószállítványokra nagy szükség volt. Az április 3-i szerződésben is szerepelt mint csereáru, de a MÁI és a vidéki direktóriumok igyekeztek ezen kívül is szerezni.⁹⁷ Bár az élelmezési helyzetről szóló július végi jelen-

⁸⁸ SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 2435/1919. ápr. 10.

⁸⁹ Uo. 1815/1919. ápr. 13.

⁹⁰ Uo. 1815/1919. ápr. 13.

⁹¹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. Élelem. 24193/1919. ápr. 29. — Erdélyi Mór közellátási népbiztos az Ausztriába szállítandó burgonyáról május végén nyilatkozott. (PI Archivum. A Budapesti Forradalmi Munkás- és Katonatanács 80-as Intéző Bizottságának jegyzőkönyve. 1919. máj. 29. 131. l.)

⁹² Gleichheit, 1919. máj. 27. Hírek rovat.

⁹³ SÁL Soproni direktórium. 4. cs. 8369; uo. 71. cs. Közélelmezési biztos. 16. l., 17. l., 171. és 177. ssz.; 19. l. 207. ssz.; 23. l. 257. ssz.; 62. l. 739. ssz.; 77—78. l.; 143. l.; 155. l. 862. ssz.; 158—159. l.; 177. l. 1153. és 1154. ssz.; 183. l. 1221. ssz.; 186. l. 1271. ssz.; 217. l. 31. ssz. stb.

⁹⁴ GyÁL Mosonmagyaróvári direktórium iratok. 847/1919. máj. 8.; OL PM Eln. 2940/1919. ápr. 25., 28., máj. 3.

⁹⁵ PI Archivum. Vas megyei direktórium. 1919—233/6; SzÁL Vas m. direktórium. 162/1919; uo. 618/1919; 1377/1919; 2814/1919, 5760/1919; PI Archivum. 24/12; uo. Forradalmi Kormányzótanács üléseinek jegyzőkönyve (gyorsírói). 1919. ápr. 6.

⁹⁶ SzÁL Vas m. direktórium. 162/1919. márc 28. Obál távirata a közélelmezési népbiztoshoz.

⁹⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 1036/1919; uo. 8. cs. 1400/1919; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. 22334, 22337, 22422/1919; SÁL Soproni direktórium. 71. cs. Közélelmezési biztos. 25. l.; uo. 74. cs. 300. l.

tésben az áll, hogy az úton levő osztrák és németországi só megérkezéssel további hat hétre biztosítva van a szükséglet,⁹⁸ március és július között a sóellátás mégsem volt kielégítő.

A közszükségleti cikkekön kívül nagy mennyiségben hoztak be Ausztriából rézgálicot,⁹⁹ érkezett jelentékeny mennyiségű karbid, marókáli, klórcinklug, eke, kasza, kapa, szőlőkaró, különböző szerszámok, gépek, építőanyagok, kötszer, gyógyszer és kisebb mennyiségben gázkocsz, valamint vegyes használati cikk (öngyújtó, zseblámpa, tűzkő, írógépszalag stb.).¹⁰⁰

A bányákban dinamitra volt szükség, és a blumai lőszergyár hajlandó volt szállítani. A kompenzációs üzletet le is bonyolították, a rendelt 43.2 vagonból 12 vagon robbantó anyag szállításra készen állt a blumai gyártelepen. Az ilyen jellegű anyagok kiszállítását azonban a blokáld következtében nagyon szigorúan ellenőrizték, s így a proletárhatalom nem kaphatta meg.¹⁰¹

Magyarország már a polgári demokratikus kormányzat idején is papírhiánnyal küzdött,¹⁰² s a Tanácsköztársaság alatt még csak fokozódtak a papírgondok. A lapok jelentős részét be kellett szüntetni, hogy legalább a szocialista sajtót úgy-ahogy el tudják látni papírral. A sajtóbizottság jegyzőkönyveiben március 26-tól nyomon követhetjük, hogy állandóan visszatérő probléma volt a papírbeszerzés.¹⁰³ A Tanácsköztársaság a hiányt osztrák, svéd és finn papír importjával igyekezett pótolni.

Kékpénzfizetés ellenében többször érkezett rotációs papír Ausztriából és Svédországból, de a tranzit mindig sok gonddal járt. Áprilisban a szociáldemokrata Ebert-kormány akadékoskodott. Kun Béla Weltnerrel együtt szikratávíron fordult Németországhoz, kérve, hogy engedélyezzék a svéd papír átszállítását. A birodalmi elnök kabinetfőnökével beszéltek, aki ugyan azt ígérte, „illetékes helyre” továbbítja a kérést, de a távirat hátára ráírta: „A kérésnek eleget

⁹⁸ PI Archívum. Ágoston-gyűjtemény. 8. (17—18. l.).

⁹⁹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1286/1919. (Az ebben az iratban szereplő 60 vagon rézgálicot a Tanácsköztársaság kifizette, de 11 vagon leszállítása elmaradt. Erről 1919 októberben küldött értesítést a bécsi követség; uo.); SÁL Soproni direktorium. 1. cs. 946/1919; uo. Soproni pénzügyi biztos iratai. 60. cs. 63. és 702. l.; PI Archívum. Budapesti Központi Munkás- és Katonatanács 80-as IB. 1919. máj. 27.; OL PM Eln. 6518/1919.

¹⁰⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 4. cs. 449/1919; uo. 5. cs. 884/1919; uo. 6. cs. 929 és 1098/1919; uo. 7. cs. 1183/1919; uo. 13. cs. 3429 és 3624/1919. korm.; OL Küm. H/4. 24141/1919; uo. 27. cs. 6. Táviratok, számjelügyek. 1919. jún. 7.; OL PM Eln. 1149/1919.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. gépek; PI Archívum. VÖ Orsz. Főpárság. Eseményjelentés. 2. ö. e. 1919. máj. 20.; uo. Budapesti tszk. 1920—9289/2; KÁL Kerületi Termelési Biztos iratai. 14/1919; GyÁL Mosonmagyaróvári direktorium 632/1919; uo. Moson m. Kormányzótanács Biztos iratai. 118/1919; SzÁL Vas m. direktorium. 620, 4934, 5794/1919; uo. Szentgotthárdi Kaszagyár Szoc. üzemi iratok. 1. cs. 1919. jún. 21.; SÁL Soproni direktorium. 1. cs. 335/1919; uo. 2. cs. 2532/1919; 3. cs. 7781/1919; uo. Közélelmezési biztos. 167. l. 1012. ssz. és 221. l. 96. ssz.; uo. Sopron város IB ülés jkv. 26. l. 73. és 75. pont. — Oedenburger Arbeiterrat, 1919. jún. 22. Id. cikk. — Gyógyszer és kötszer beszerzésére Madzsar József és Dóczy Imre nagyobb összeget vitt ki a proletárdiktatúra idején. A fel nem használt 2 350 000 K-t és a 2 és 1/2 millió K értékű márkát 1919 augusztusában a népegészségügyi minisztérium (Csilléry) lefoglalta. (OL Küm. Bécsi követség iratai. 14. cs. 4004/1919.) — A szombathelyi direktorium saját használatra egy autót is hozatott át Grácból. (SzÁL IV. sz. Vörös Őr ker. párság. 30. cs. 637/1919.)

¹⁰¹ OL Küm. Res. pol. I. 470/1919. ápr. 7.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 8. cs. E/1. tét. 23776/1919. aug. 23.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 29. cs. 49/1920, OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét 23141/1919. máj. 13.; OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 899/1919. jún. 3.

¹⁰² 1919 januárjában bizottságot akartak Stockholmba küldeni újságpapír beszerzése céljából. (OL Küm. Bécsi követség iratai. 14. cs. 3748/1919. korm.)

¹⁰³ PI Archívum. 24/1. 1919. márc. 26., 30., 31., ápr. 2., 4., jún. 16.; uo. FKT üléseinek jkve. (gyorsírói) 6. d. 1919. ápr. 8.

tenni nem lenne ajánlatos.¹⁰⁴ Júniusban az nehezítette a szállítást, hogy Ausztria a magyar kötelezettségek teljesítésétől tette függővé a svéd vagonok átengedését. Összefüggött ez a június 12-én kötött és 14-én ratifikált áruforgalmi szerződéssel, amelynek készruhákat szállítására vonatkozó pontjáról már volt szó. E szerződés szerint Ausztria még a következő áruk szállítására vállalt kötelezettséget: 48 vagon rotációs papír, 2 800 000 K értékű vegyianyag (ebből 100 000 K értékben gyújtószinór a bányák részére), 200 000 K értékű gyógyszeráru. A Tanácsköztársaságnak ennek fejében 30 000 kg birkagyapjút, 5 vagon malátasört, 1000 vagon felsőgallai cementet kellett adnia. Ezenkívül elismerte az osztrák versenyistálló-tulajdonosok tulajdonságát a Magyarországon levő lovaikra, és vállalta, hogy júniusban ki is szállítja azokat. A versenylovak ügyében már április elejétől folyt a vita.¹⁰⁵ A Földművelésügyi Népbiztosság április-májusban járványra hivatkozva nem engedélyezte a szállítást.¹⁰⁶ Júniusban a lovaknak csak egy részét küldte ki,¹⁰⁷ Ausztria ezért visszatartotta a svéd papírt,¹⁰⁸ ez pedig ellentétben állt az április 3-i szerződésnek a szabad tranzitforgalomra vonatkozó részével. Ezért arra hivatkoztak, hogy a blokád-bizottság csak Párizs hozzájárulása esetén hajlandó engedélyezni a papír szállítását.¹⁰⁹ Ugyanakkor felajánlották, ha a versenylovakat megkapják, a papír helyett hajlandók egyéb árut (20 vagon textiliát, orvosi műszerek és eszközök, gyógyszerek, gyermektápszer, csecsemőkezelő, mezőgazdasági gépek, műtrágya, a németországi só korlátlan tranzitja) küldeni.¹¹⁰

Júliusban 100 versenylovó bevagonírozva várta az érte járó csereárút.¹¹¹ A szállítmány kísérőjének augusztus 15-i kérelme: intézkedjenek, hogy Bécsből való visszatérésekor bántódása ne essék,¹¹² bizonyítja, hogy Ausztria végül is megkapta a versenylovakat. A már kifizetett papír azonban augusztus 1-ig nem jutott el a maga egészében Magyarországra.¹¹³

Magyarországnak nemcsak az újságokhoz volt szüksége papírra, hanem a könyvnyomtatáshoz, katonai térképekhez és nem utolsósorban a bankjegyek nyomásához is.¹¹⁴ A legszükségesebb mennyiséget, ha nagy nehézségek árán is, de általában sikerült valamilyen módon megszerezni.

¹⁰⁴ Potsdami Központi Archivum. Birodalmi elnöki iroda. 731. sz. Magyarország. 3. l. — Közli *Helmuth Kolbe—Johannes Zell*: A német kommunisták és a Magyar Tanácsköztársaság. A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és nemzetközi hatása. 252—253. l.

¹⁰⁵ OLPM Eln. 3641/1919. ápr. 9.

¹⁰⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. 22428, 22989/1919. április és május.

¹⁰⁷ OL FM Eln. Igazoló Bizottság iratai. 5448/1919. jún. 25.; SÁL Soproni direktorium. 71. cs. Közélemezési biztos. 19. l. 207. sz. d. n.

¹⁰⁸ OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 2740/1919. jún. 26.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 5. cs. A/21. tét. 24262/1919.

¹⁰⁹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 991/1919. júl. 16. Otto Bauer Ágostonhoz küldött értesítése.

¹¹⁰ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 15. cs. X. tét. 24969/1919. júl. 17.

¹¹¹ PI Archivum. Budapesti tszk. III. 7636—1919 (251—252. l.); no. FKT üléseinek jkve. 11. d. 3., 5. pont (216. l.) júl. 25.

¹¹² PI Archivum. Buchinger gy. 1919. aug. 15.

¹¹³ A MÁI bécsi kirendeltségének likvidálására kiküldött tárcaközi bizottság 1919. nov. 29-én jelentette, hogy az osztrák papírgyárosok szövetségének igazgatója ápr. 25-én felvett a Tanácsköztársaságtól másfél millió K körüli összeget rotációs papír gyártására és szállítására. Az igazgató elismerte az összeg átvételét, és hajlandó érte papírt szállítani. (OL Küm. Bécsi követség iratai. 21. cs. 6652/1919. korm.)

¹¹⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. 22673/1919. máj. 7. — A papír beszerzésére vonatkozó iratokat lásd még: OL Küm. Res. pol. I. 999/1919. korm. (117. és 118. l.); OL Küm. Bécsi követség iratai. 1257, 1267/1919. ápr.; OL PM Eln. 4580/1919, (924) máj.; SÁL Soproni direktorium. I. cs. 828/1919. ápr. 8.; no. 74. Vegyes iratok. 272. l.; no. Polgármesteri iratok. XV. 11963/1919. júl.

A júniusi árucsereszerződés, az eddig említetteken kívül, még más kikötéseket is tartalmazott. Magyarországnak 15 millió koronát kellett fizetnie lebélyegezetlen pénzzel a korábbi szerződésekben rendelt iparcikkre, egy milliót pedig kártérítésként a szentgotthárdi kaszagyár osztrák tulajdonosainak.¹¹⁵ A szerződés mindkét felet kötelezte az április 23-i és május 30-i megállapodások betartására,¹¹⁶ az osztrák államot pedig az április 3-i szerződésben vállalt só leszállítására. Előírta, hogy júniusban és júliusban legalább 100—100 vagon sót küldjön.¹¹⁷ Ez a záradék bizonyítja, hogy Német-Ausztria sem sietett eleget tenni kötelezettségeinek. Erről tanúskodik Böhm Vilmos jelentése is, aki mint a Tanácsköztársaság követe július 26-án közölte Kun Bélával: 80—100 millió korona értékű árut nem tudnak Bécsből hazaszállítani.¹¹⁸

Hasonló adatok birtokába jutunk, ha megnézzük a Külügyminisztérium közgazdasági főosztályán augusztus 11-én tartott tárcaközi ülés jegyzőkönyvét. A Magyar Áruforgalmi Iroda Tanácsköztársaság alatti tevékenységét vizsgálva megállapították, hogy a vásárolt áruból 156 vagon megérkezett, a le nem szállított áru mennyisége 386 vagon. Hozzáfűzik megjegyzésként, hogy ezt a mennyiséget is csak azért tudták leszállítani, mert „a tanácskormány osztrák szállítási közegei bizonyos, könnyebben megközelíthető antant-közegek segítségével kijátszották a szigorított blokádot és ilyenformán juttatták át az árukat a magyar határon”. Ez az állítás nem ellenőrizhető, valószínű azonban, hogy az osztrák munkások és vasutasok nyújtottak segítséget. Ebből az iratból megtudjuk, hogy a következő áruk érkeztek: 128 vagon rézgálic, 19 karbid, 1 kén, 2 marónátron, 1 hidrogénhiperoxid és 4 vagon különböző gyógyszer. A szállításra váró, kifizetett áru mennyisége pedig: 167 vagon különböző vegyszeti cikk, 25 gyufa, 16 csomagoló papír, 16 lágyólom, 84 érc és fém, 23 textiláru, 3 vagon üvegáru.¹¹⁹

Mínthogy az osztrák levéltári anyagokat nem ismerjük, nem alkothatunk teljes képet az áruforgalom méreteiről. Tudunk még arról, hogy a lajtaújfalusi lignitbányát korábban Ausztria bérelte. Az innen szállított szén Bécs villamos erőműveinek ellátását szolgálta. Ennek fejében Ausztria napi 6 vagon kokszot adott a budapesti áramszolgáltatáshoz. Április 14-én a budapesti osztrák követ jegyzéket intézett a Külügyi Népbiztossághoz, amelyben súlyos retorziót helyezett kilátásba, ha a szénszállítást megakadályozzák.¹²⁰ Május 3-án, amikor az osztrákok sem behozatalt, sem átszállítást nem engedélyeztek, volt olyan javaslat, hogy Lajtaújfaluról ne engedélyezzék a Bécsbe irányuló szénszállítást. A Szociális Termelés Népbiztossága mégis úgy döntött, hogy a Budapest számára szükséges koksz miatt engedélyezi, és ezzel a Külügyi Népbiztosság is egyetértett.¹²¹ A szén vételárát a soproni direktorium vette fel Bécsben.¹²²

¹¹⁵ A 16 millió K kifizetését, amit Fenyő Andor jún. 20-ától sürgetett (OL Küm. Bécsi követség iratai. 11. cs. 2410/1919; uo. 2563/1919; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/5. tét. 23223, és 24235/1919), csak jún. 28. án intézték el (OL PM Eln. 6218—1919).

¹¹⁶ Így szerezhetünk tudomást olyan szerződésekről, amelyeknek iratanyagát még nem sikerült fellelni.

¹¹⁷ OL Küm Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/5. tét. 23223/1919. — A szerződést Fenyő Andor és az osztrák Áruforgalmi Iroda igazgatója, Eugen Koppstein írta alá.

¹¹⁸ Uo. 15. cs. X. tét. 24140/1919.

¹¹⁹ Uo. Vegyes iratok. 15. cs. A tét. 23652/1919. A részletes felsorolásnál az érkezett áru 155 vagon, a szállításra váró 334 vagon.

¹²⁰ Uo. 2. cs. A/2. tét. szén. 31250/1919.

¹²¹ Uo. 31521/1919. — 1919 decemberében a Fővezérség eltiltotta a szénszállítást, majd feltételhez kötötte: „A jövőben az osztrák kormány ennek ellenében a hadsereg Wienben vásárolt felszerelési cikkeit a határon átengedje.” (Uo. 25094/1919.)

¹²² SÁL Soproni direktorium. Vegyes iratok. 75. cs. 1186. l. 1919. jún. 30.

A Tanácsköztársaság exportcikkei közül a bor volumene volt a legjelentősebb. Nagyobb mennyiségben szállítottak ki még sört és konyakot is. Az alkoholtilalom következtében mutatkozó felesleget a proletárhatalom jól tudta hasznosítani árucseré céljaira. Ausztriában olyan nagy volt a kereslet a bor iránt, hogy minden mennyiséget felvett. A Bécsi Magyar Áruforgalmi Iroda a Palugyay-céggel még olyan ügyletet is tudott kötni, amelynek révén osztrák koronához jutott. Megállapodtak, hogy a cég budafoki pincéjéből Bruckba szállítják a bort. Palugyay az Áruforgalminak minden hl után 82.50 osztrák koronát fizet és az Áruforgalmi minden befizetett 97.50 osztrák korona után 100 magyar koronát a Palugyay-cég javára írat a Hitelbanknál, amit az ott fennálló tartozására fordítanak. Ilyen módon az Áruforgalmi 2 740 000 osztrák koronához jutott.¹²³ A bor még nagyobb mennyiségű kiszállítását a vagonhiány akadályozta. Júliusban Landler Jenő kénytelen volt fellépni az ellen, hogy a követség a Királyhidán összegyűlt borvonatok indítását saját hatáskörében intézze, így ugyanis nem tudták biztosítani, hogy azonnal csere-vagonokat kapjanak. Ennek következményeként 4400 volt a visszatartott MÁV kocsik száma, ami veszélyeztette az országon belüli egyéb szállításokat.¹²⁴

Az egyes szállítmányokat igazoló iratok¹²⁵ hiányosak, nem adnak teljes képet. Valamivel többet mondanak az 1920-as iratok, amelyek a Pénzügyi Népbiztosság áruszállítási engedélyeit tartalmazzák. Ezek alapján kereken 180 000 hl bort, 100 hl konyakot és 600 hl sört exportáltak. Ugyanitt szállítási engedélyeket találunk összesen 330 000 kg nyers marhabőrre, 3750 q égetett mészre, 10 000 kg babérlevélre, 4 versenylóra, 4 telivérre és még több cikkre. Március és június között számos tranzit-engedélyt adott a Pénzügyi Népbiztosság Bécsből főként Ukrajnába, de Galíciába és Romániába szállított árukra is, valamint költözködési ingóságokra azoknak, akik Magyarországról Ausztriába mentek.¹²⁶ A már korábban említett, Ausztriának küldött különböző áruk is bizonyítják, mennyire hiányos a fenti felsorolás, ezért ezt csak kiegészítésnek tekinthetjük.

Hogy az országnak milyen fontos exportcikke, kompenzációs célokra mennyire alkalmas áruja volt a bor, azt mutatja az is, hogy központi össze- gyűjtése ellen Sopron megye hevesen tiltakozott. A Szeszecitalok és Szesz- termékek Hivatala Sopron város és megye szocializált borkereskedéseinek el nem adott borait külkereskedelmi expozitúrájának akarta kiszállíttatni. A soproni Kerületi Ipari Termelési Tanács Intéző Bizottsága a következő választ adta erre az intézkedésre: „A különös autonómiával bíró Nyugat-Magyarországi Kerület (Gau) területén levő anyag és értékek felett a népbiztosságok csak a német népbiztos és a kerületi tanács (Gaurat) útján és annak beleegyezésével fognak intézkedni és e tárgyban a német népbiztos már a jövő hét folyamán Sopronba érkezik, e kérdések tisztázása előtt nem áll módunkban a nyugat-

¹²³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 12. cs. 2975/1919 és OL Küm. Gazd. pol. oszt. 15. cs. X. tét. 24967/1919.

¹²⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 8. cs. F/1-a. tét. 23587/1919. júl. 10.

¹²⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 11. cs. 2453/1919; uo. 12. cs. 2755/1919; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 8. cs. F/1-a. tét. 23597/1919; uo. 15. cs. X. tét. 24967/1919; SÁL Soproni direktórium. 1. cs. 420, 634 és 650/1919; uo. 3. cs. 7022/1919. Uo. 4. cs. 8007 és 9973/1919; uo. Vegyes iratok. 74. cs. 51. l.; uo. Közélelmezési biztos. 71. cs. 158—159. l.; SzÁL Vas m. direktórium. 2597 és 2714/1919.

¹²⁶ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 25. cs. A/21. tét. 1027—1111/1920. — Nemcsak Bécsből szállítottak Ukrajnába, hanem onnan is Bécsbe. (OL Küm. Gazd. Pol. oszt. 4. cs. A/15. tét. 22135/1919.)

magyarországi terület legjelentősebb anyagértékét, az egyedülit, mely kivitel szempontjából jelentőséggel bír, a Gau területéről kiengedni.” Közlik, hogy addig semmiesetre sem adnak kiviteli engedélyt, amíg biztosítékot nem kapnak a bor megfelelő árát illetően és abban a vonatkozásban, hogy a borért kapott idegen valutából, illetve a kompenzációs cikkekből a kívánt mértékben részesülnek.¹²⁷

A Magyar Tanácsköztársaság nem elégedett meg azzal az árumennyiséggel, amit kompenzáció révén Ausztriától kapott, meg kellett kísérlnie, hogy más országokból is szerezzen árut. Áprilisban az ukránokkal szerződést kötött ásványolajra.¹²⁸ Összesen 10 000 q-t sikerült behozni, mert az intervenció csapatak előnyomulása folytán Galícia felé megszakadt a vasúti összeköttetés. Az északi hadjárat befejezése és a visszavonulás után Cseh- és Lengyelországból próbáltak olajat szerezni,¹²⁹ fűtőolajat pedig Németországból.¹³⁰

A bécsi követség útján Hollandiához, Dániához, Svédországhoz fordultak azzal a javaslattal, hogy „kereskedelmi, pénzügyi és gazdasági összeköttetés fenntartására, valamint a hadifoglyok, és az internáltak ügyeinek lebonyolítására” gazdasági megbizottakat és nem „de facto képviselőket” küldenének ki. E javaslatban kiemelték: ez az illető országoknak is érdeke, mert tárgyalhatnak a Magyarországon levő idegen vagyonok likvidálásának módozatairól, így a megbizottak az ő polgáraik érdekében is működnének.¹³¹

Nyoma van annak, hogy Svájcból ékszíjat kaptak, amelyhez az osztrák tranzit-engedélyt megkapták.¹³² A korábbiakban már szó volt nagyobb mennyiségű svéd rotációs papír importjáról. Norvégiából a gyermekek részére csukamájolajat kapott a Tanácsköztársaság.¹³³ Különösen kedvező üzletre önként is ajánlkoztak külföldi kereskedők. Egy rotterdami cég felajánlotta Kun Bélának, hogy a lefoglalt ékszerek eladásával foglalkoznék, s ha a be- és kiutazó vízumot biztosítja Kun, úgy szívesen elmenne Budapestre. Pecunia non olet! Nagy üzletet szimatolt a holland cég.¹³⁴

A környező új államok egy részével hadiállapotban volt a tanács hatalom, tőlük nem várható árut. A szövetséges hatalmak elzárkózása sem enyhült. A Tanácsköztársaság mégis kénytelen volt előzékenységet tanúsítani velük szemben. Ahogyan az előző kormány, ugyanúgy a tanácskormány, illetve a Külügyi Népbiztosság is hozzájárult, hogy a bécsi angol misszió 40 főnyi személyzete részére rendszeresen vihessen Magyarországról húst, burgonyát.¹³⁵ Engedélyezte azt is, hogy a budapesti olasz misszió vidékről szerezzen be élelmiszert.¹³⁶ Romanelli személyes közbenjárására hozzájárult, hogy azt a 40 millió koronát, amelyet még a háború idején a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank útján a kormány óvatossági rendszabályként Fiumeből Budapestre hozatott,

¹²⁷ SÁL Soproni direktorium. 4. cs. 9038/1919. jún. 19.

¹²⁸ PI Archívum. Budapesti tszk. 1484—1920.

¹²⁹ Az intervenció megindulása előtt, ápr. 15-én Kun Béla úgy nyilatkozott, hogy Csehszlovákiától vagonokért olajat, szenet cserélnek és román küldötteket is várnak, akikkel olajról tárgyalnak majd. (Papers PPC XII. köt. 438—442. I. Ph. M. Brown jelentése Coolidgehoz.)

¹³⁰ PI Archívum. Ágoston-gy 8. 18—19. l.

¹³¹ OL Küm. Bécsi követség iratai 8. cs. 1484/1919. ápr. 19. — máj. 31.

¹³² Uo. 6. cs. 980/1919. márc 25.

¹³³ Uo. 12. cs. 3049/1919. jún. 28.

¹³⁴ Uo. 7. cs. 1145/1919 április — június.

¹³⁵ Uo. 5. cs. 655/1919. ápr. 15.; uo. 8. cs. 1450/1919. máj. 26—27.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. Vegyes iratok. 15. cs. X/1. tét. 22351/1919; PI Archívum. VÖ Orsz. Főparság. Eseményjelentés. 3. ö. e. (40. l.) 1919. jún. 17.

¹³⁶ G. Romanelli: i. m. 81—82. l.

visszaszállíthatóak.¹³⁷ A bécsi angol misszió kívánságára három napon belül megküldték a Statisztikai Hivatal 1910-es népszámlálási adatait a nemzetiségek megoszlásáról.¹³⁸ A Külügyi Népbiztosság egy amerikai újságírónak pénzt kölcsönzött azzal, hogy majd a bécsi követségen térítse meg.¹³⁹ Philip M. Brown Kun Bélának elmondta, hogy Bécsben a Segély Bizottságnak (Élelmezési Misszió) nehézségei vannak, mert nem tud Bukaresttel telefonkapcsolatot tartani. Kun Béla nem kifogásolta, hogy Budapesten keresztül érintkezzenek.¹⁴⁰ Ilyen és hasonló, jelentéktelen vagy fontosabb ügyekben bebizonyította a Tanácsköztársaság, hogy a szövetséges hatalmakkal is békés kapcsolatokra törekszik. Gazdasági engedményeket azonban nem tudott tőlük elérni, a blokádot nem enyhítették.

A szövetségesek közül egyedül Olaszország járt külön utakon: megszegve a közös határozatot, kereskedelmi tárgyalást folytatott Tanács-Magyarországgal. Ezt a barátságos lépést nem tekinthetjük a proletárhatalom iránt megnyilvánuló szimpátiának. Indító okait egészen másutt kell keresnünk. Olaszországnak területi igényei voltak Jugoszláviával szemben, különösen Fiume kérdésében volt éles az ellentét. Jugoszláviát Franciaország támogatta, és Amerika, illetve Wilson is inkább erre hajlott. Az olasz kormány, hogy Franciaország európai hegemoniára való törekvését gyengítse, s egyúttal saját közép-európai pozícióját erősítse, szövetségeket keresett. Olyan szövetségesekre volt szüksége, akiknek segítségével bekerítheti Jugoszláviát és követelésének teljesítésére kényszerítheti. Ausztriára nem számíthatott Dél-Tirol miatt. Magyarország és Románia jöhetett számításba nemcsak földrajzi fekvésüknél fogva, hanem mert Románia a proletárhatalom létrejötte előtt a Bánát, Magyarország a Bácska gabonatermő területére aspirált. A Tanácsköztársaságnak ugyan nem voltak területi követelései, de ha — amint Olaszország remélte — Magyarországon újra a burzsoázia kezébe kerül a hatalom, a közös érdekek védelmében összefoghatnak Jugoszláviával szemben. Ezért keresett kapcsolatot Olaszország már a Károlyi-kormány idején is.¹⁴¹

Májusban Romanelli Bécsből Segrétől azt az utasítást kapta: használja fel az olasz misszió kedvező helyzetét, azt, hogy a szövetséges hatalmak közül majdnem egyedül van Budapesten, és dolgozzék a Magyarországra való gazdasági behatolás bázisának megteremtésén. Arról volt szó, hogy Bécsben felhalmoznak olasz árut, cserecikkekre szerződést kötnek, s amint feloldják a blokád, azonnal megindul a szállítás. Romanelli közvetlenül nem foglalkozott ezzel az ügyvel, a gazdasági kérdések Tacoli márkihoz tartoztak. Ebben az esetben egy megbízottjuk közvetített, Basselet de la Rosarie gróf, aki állítólag Segré és Tacoli bizalmi embere volt. Ő tárgyalta a Tanácsköztársaság hivatalos szerveivel.¹⁴²

A Kormányzótanács természetesen minden alkalmat megragadott, hogy áruhoz jusson. Feltehetően azonnali szállítást ígérhettek az olaszok, és nemcsak a blokád feloldása utánra, amint Romanelli írja, akit felettesei általában nem tájékoztattak megfelelően. Ezt ő maga panaszolja memoárjaiban. Nincs azonban olyan irat, amely fényt vetne a megállapodás valódi tartalmára, csak néhány adattal rendelkezünk, amelyekből következtetéseket vonhatunk le.

¹³⁷ Uo. 41. l. — Lengyel Gyula nem adta ki a teljes összeget. (Uo. 43—44. l.)

¹³⁸ OL Küm. Res. pol. I. 1156/1919. korm. (106. l.) ápr. 19—22.

¹³⁹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1265/1919. ápr. 25.

¹⁴⁰ Papers PPC XII. köt. 442. l.

¹⁴¹ Lásd L. Nagy Zsuzsa: i. m. 59—62. l.

¹⁴² G. Romanelli: i. m. 60—64. l.

A Forradalmi Kormányzótanács május 17-i ülésén Erdélyi Mór élelmezési népbiztos bejelentette: „Olaszországban vásárlandó élelmiszerek beszerzésére 10 millió arany, 25 millió papírpénzt kértünk kiküldeni. Az osztrák kormány nem engedte meg. Segré vállalja a védelmét a pénzeknek és Bruckban ki vannak jelölve az autói, hogy a pénzt átvegyék.”¹⁴³

A Neue Freue Presse május 20-i száma már jelzi az olasz közeledési kísérletet, de csak annyit említ, nem lehetetlen, hogy a Károlyi idején elkezdett tárgyalások a tanácskormányval is folytatódjanak.¹⁴⁴

A pénz átküldéséről a Vörös Őrség Főparancsnokságához május 26-án délben érkezett jelentés: 25 láda Királyhidára ért a fedező kísérettel. „A parancsnok, Nacsá János elvtárs jelentése szerint a szállítmányt egy Ausztriából autón jött olasz tábornok kíséretével átvette és Ausztriának irányította.”¹⁴⁵

Az összeg nagyságáról és az üzleti tárgyalásokról több részletet tudunk meg a Faragó Miksa (a Tanácsköztársaság idején az Osztrák-Magyar Bank budapesti intézetének kormányzóhelyettese) és társai ellen, az ellenforradalmi kormány idején indított per anyagából. Russo Illés, a Hadiütemény Rt. igazgatója elmondta: a hatvani cukorgyár igazgatójának, Sternberg Albertnek veje, Basselet de la Rosset¹⁴⁶ gróf szólt Erdélyi Mórnak, hogy az olaszok a blokád ellenére adnának élelmet. Erdélyi utasítására Russo Illés Bécsben tárgyalta Segré tábornokkal és Tacoli márkival, akik azzal biztatták Russot, hogy kormányuk hozzájárulása esetén hajlandók árut szállítani. Hogy a pénz készletben legyen, hárommillió aranykoronát és tízmillió koronát kékpénzben Bécsbe küldtek, amelyről az olasz misszió olyan elismervényt adott, hogy ez a Hadiütemény tulajdona. Ez az összeg csak részlete volt a 200 millió korona körüli vételárnak. Dr. Benedettivel¹⁴⁷ Bécsben és Budapesten is tárgyaltak, és zsír, szalonna, bab és rizs szállítására előzetes szerződést kötöttek. Ezt a szerződést azonban Lengyel Gyula (aki ekkor a hármas élelmezési bizottság tagja volt) nem hagyta jóvá, mert egyik pontja szerint az olasz kormánynak joga lett volna a vételárra fizetendő pénzek eredetét kutatni.¹⁴⁸

Faragó Miksa a főtárgyaláson azt vallotta, hogy a hárommillió aranykorona és tízmillió korona kékpénz fejében az olaszoknak 150 millió korona értékű élelmiszert kellett volna szállítaniuk.¹⁴⁹ Az ítéletből megtudjuk, hogy az aranyat, amely 20 koronásokból állt,¹⁵⁰ a határig az Osztrák-Magyar Bank, a Pénzügyi Népbiztosság, a Közellátási Népbiztosság és a MÁV egy-egy megbízottja és Basselet de la Rosarie gróf¹⁵¹ kísérte. Az élelmiszerek szállításából azonban nem lett semmi.¹⁵²

Russo tanúvallomásában elmondta, hogy az olaszok nem szállítottak, a pénz 1920-ban is a bécsi olasz misszionál volt, s hajlandók lettek volna ekkor

¹⁴³ PI Archívum. FKT üléseinek jkve. (gyorsírói) 9. d.

¹⁴⁴ Uo. 601. ford. 3. cs.

¹⁴⁵ Uo. VÓ Orsz. Főparság. Eseményjelentés. 2. ö. e. (112. 1.)

¹⁴⁶ Romanelli szerint: Rosarie.

¹⁴⁷ Benedetti egy olasz szindikátus képviselője volt (*G. Romanelli*: i. m. 65. 1.). A budapesti törvényszék irata szerint Dr. Ugo Benedetti a milánói Istituto Nazionale di Credito per la Cooperazione igazgatója volt. (PI Archívum. Budapesti tszk. 1920—9389/2.)

¹⁴⁸ PI Archívum. Budapesti tszk. 1920—9389/2 1920. márc. 22.

¹⁴⁹ Uo. 1920—9389/3. 1920. nov. 27.

¹⁵⁰ Állítólag 60 ládába csomagolva, ami ellentmond a Vörös Őrség jelentésének.

¹⁵¹ A gróf úr, mint az üzlet közvetítője, kétmillió koronát kapott (uo.).

¹⁵² PI Archívum. Budapesti tszk. 1920—9389/2. A büntető törvényszék ítéletének indokolása, VII. pont.

is szállítani. De, amíg a szövetségesek, illetve a „jövátételi bizottság” nem dönt, addig az olaszok nem rendelkezhetnek vele.¹⁵³ Hasonlóan tájékoztatta Váry főállamügyész az igazságügyi minisztert: a pénz „a bécsi olasz missziónál van — arra úgy az Osztrák-Magyar Bank, mint a bécsi »antant missziók« igényt jelentettek be, de ezen összegre vonatkozólag a megnevezett tanú (Bessenyei Ferenc, ekkor a Haditermény Rt. igazgatója) szerint az olasz kormány a döntést a párizsi békekonferenciának tartotta fenn”.¹⁵⁴

Az ellenforradalmárok és a Tanácsköztársaság idején hivatalukban maradtak tehát azt vallották, hogy a proletárhatalom semmit sem kapott Olaszországtól. A bécsi olasz misszió is elismerte, 1920-ban is, hogy az 1919 májusában kivitt arany és kémpénz nála van, s jog szerint a Haditermény Rt.-t illeti.¹⁵⁵ Ez bizonyítja, hogy a Tanácsköztársaság idején Olaszország nem szállított.

A Tanácsköztársaság idején Ausztriában s a szövetséges hatalmak körében, a párizsi békekonferencián igen nagy port vert fel ez az ügy. Otto Bauer révén szereztek róla tudomást. Az osztrák külügyminiszter tagadta meg a hozzájárulást ahhoz, hogy a tanácskormány kiküldhesse a pénzt az olasz misszióhoz. Amikor Bauer értesült arról, hogy az olaszok mégis átvitték a határon, ezt azonnal jelentette Allizének. Táviratában 15 millió arany és 10 millió kémpénz átsempészését panaszolja — úgy látszik értesülése nem volt pontos —, amellyel az osztrák államot károsította meg a Tanácsköztársaság, mivel az az Osztrák-Magyar Bank fiókjából származik. Közli azt is, hogyan került át a határon. Megírja, hogy az olasz missziót tájékoztatta a pénz eredetéről, kiemelve Ausztria tulajdonjogát az összegre. Figyelembe véve, hogy a kár, ami ezzel az Osztrák-Magyar Bankot érte, szorosan összefügg Német-Ausztria pénzügyi és gazdasági édekeivel, a Külügyminisztérium felhívja a francia misszió figyelmét, hogy minden hatalmában álló eszközzel védje meg az Osztrák-Magyar Bank törvényes jogait.¹⁵⁶

Párizsban a Legfelsőbb Gazdasági Tanács június 10-i ülésén az elnök, Lord Robert Cecil beszámolt az angol delegáció jelentéséről, amely szerint a Magyarország elleni blokádot megszegve, oda árut juttattak. Az olasz küldöttek, mint akik semmiről sem tudtak, azt ígérték, hogy legrövidebb időn belül érdeklődnek s jelentik az eredményt.¹⁵⁷

Június 16-án az olasz küldöttek közölték, hogy Sonnino külügyminiszter maga vizsgálja ki az ügyet.¹⁵⁸ Ugyanezen az ülésen az angol és a francia küldöttek javaslatára a bécsi „Blokád Bizottság”-nak táviratot küldtek, amelyben közölték: tilos Ausztriából kivinni, vagy oda behozni aranyat, értékpapírt, devizát, kivéve, ha a blokádbizottság engedélyezi.¹⁵⁹

A június 23-i ülésen az olasz delegáció a következő nyilatkozatot tette: májusban, amikor remény volt arra, hogy rövidesen szilárd kormány alakul Magyarországon, az Élelmezési Bizottság tudtával előzetes tárgyalások folytak azzal a céllal, hogy amint a politikai helyzet stabilizálódik, Olaszország élelmiszert szállít Magyarországnak. Egy magyar részvénytársaság azért helyezett el Bécsben hárommillió aranykoronát és tizenötmillió papírpénzt, hogy az

¹⁵³ Uo. mint fenti vallomása.

¹⁵⁴ PI Archívum. Ig. Min. Dm. 15—1920—8760. 1920. febr. 15.

¹⁵⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 33. cs. 1017/1920.

¹⁵⁶ Papers PPC X. köt. 378—379. l. 1919. jún. 7. Bauer távirata Allizéhez.

¹⁵⁷ Uo. 345. l.

¹⁵⁸ Uo. 363. l.

¹⁵⁹ Uo. 365. l.

élelmiszere biztosítékot adjon egy olasz részvénytársaságnak. Mivel nem alakult szilárd kormány, s ennek következtében a blokádot nem oldották fel, élelmiszert sem küldtek. Minthogy az ügyletet nem bonyolították le s a pénz Bécsben az olasz megbízottak kezén van, a szövetséges és társult hatalmak utasításainak megfelelően rendelkezhetnek ezzel.¹⁶⁰ A nyilatkozat után úgy határoztak, hogy az ügyben a pénzügyi részleg döntsön. A pénzügyi szekció június 27-én úgy határozott, hogy a hárommillió aranyat Triesztbe, az Olasz Bankba kell küldeni, s csak a szövetséges és társult kormányok rendelkezhetnek vele.¹⁶¹

Az olaszok ugyanekkor referáltak Sonnino vizsgálatának eredményéről is:¹⁶² Semmi hadianyag nem ment az Adria vidékéről, sem az olasz legfelsőbb katonai parancsnokság, sem az annak alárendelt parancsnokságok tudtával. Lehet, hogy Ausztriából juttattak át magánkezdeményezésre hadianyagot — amit még ki kell vizsgálni. Az amerikaiak ezzel kapcsolatban jelentették, hogy információjuk szerint Triesztből sok vagon salétromsav ment Bécsbe, ahonnan egyenesen Magyarországra továbbították. Néhány héttel ezelőtt pedig előfordult, hogy olasz vasutasok a segélybizottság amerikai tisztjeit megakadályozták abban, hogy Triesztben egy Bécsbe küldött szállítmányt megvizsgáljanak.¹⁶³

Ilyen körülmények között a Tanácsköztársaságnak az a kísérlete, hogy Olaszországtól árut szerezzen, nem járt eredménnyel.

3) Csempészés

Az áruhiány, a blokád által korlátozott szállítási lehetőség Ausztriát és Magyarországot egyaránt arra kényszerítette, hogy a hivatalos árucserével mellett illegális utakon is megpróbálja beszerezni a hiánycikkeket. A csempészés már a Tanácsköztársaság előtt is virágzott,¹⁶⁴ és a határmenti lakosság március 21. után is mindent elkövetett, hogy magát a legszükségesebb cikkekkel elláthassa.

¹⁶⁰ Uo. 371. l. Ez a nyilatkozat a franciák által benyújtott osztrák jegyzékre adott válasz volt. — Romanelli memoárjában azt írja, hogy ezzel az ügyel kapcsolatban „Allizé úr, bécsi francia főmegbízott. . . felélesztette az Olaszország-ellenes kampányt” (i. m. 66. l.).

¹⁶¹ Papers PPC X. köt. 433. l. — Az Arbeiter-Zeitung nyilvánosságra hozta: Párizsban arról tárgyaltak, hogy Olaszország titokban élelmiszert szállít Magyarországnak. (1919. júl. 7. Ernähring Ungarns durch die Italiener?)

¹⁶² Az angol delegáció jelentésére adott válasz. Az angolok nem a Bécsbe küldött pénzt tették szóvá, hanem általában áruknek, s főként hadianyagoknak Magyarországra küldését.

¹⁶³ Papers PPC X. köt. 372—373. l. — A Legfelsőbb Gazdasági Tanács ülésén elhangzott viták és jelentések alapján L. Nagy Zsuzsa könyvében megállapítja (141—144. l.), hogy az olaszok fegyvert és élelmiszert szállítottak a Tanácsköztársaságnak, amit azonban mindkét fél leplezett. Az egészében kitérő könyvnek ezzel a megállapításával nem érthetünk egyet. Bizonyítottnak tekinthető, hogy a Bécsbe kiküldött pénzért a proletárhatalom nem káptott árut. Kevés a valószínűsége annak is, hogy az olasz kormány fegyvert szállított volna a Tanácsköztársaságnak. Itt sokkal inkább a következőket feltételezhetjük: 1. az olasz forradalmi munkások s köztük a vasutasok küldtek ilyen vonatot; 2. az Ausztriába érkezett olasz küldeményt az osztrák munkások juttatták Magyarországra, amint osztrák eredetű hadianyagot is átcsempészttek magyar proletártestvéreiknek. A levéltári anyagok között valóban fellelhető egy júliusi, olaszokkal ruházati cikkekre kötött szerződés (OL Küm. Gazd. pol. oszt. 3. cs. A/2. tét. 23917/1919), de nincs tudomásunk arról, hogy szállítottak volna. Lehet, hogy ez is csak olyan előzetes megállapodás volt, mint amilyent a májusi válság idején kötöttek. Még egy alternatíva van, amit Romanelli említ. 1919. aug. 3. után, a román megszállás idején — hogy a lefoglalástól mentesítsék az árut — Olaszország és Magyarország között a kereskedelmi kapcsolat antedatált, hamis adásvételi szerződésekkel indult meg (i. m. 409. l.).

¹⁶⁴ OL Küm. Bécsi követség iratai. 2. cs. 7/1919. — Ebben a csomóban Ausztriában lefoglalt csempészárurol szóló számos iratot találunk.

Segítségét nyújtott ehhez a határőrség, amely főként a régi határrendőrség és esendőrség tagjaiból állt. Az osztrák és a jugoszláv határ mentén szolgálatot teljesítők szívesen segítettek a csempészésben, amelynek hasznából ők is részesültek, és sok esetben nemcsak segítettek, hanem maguk bonyolították le az ilyen „üzleteket”.¹⁶⁵ A kockázatos vállalkozások végrehajtói alaposan kihasználták az áruhiány következtében nagy keresetet nyújtó lehetőséget, és fantasztikus összegekkel fizettették meg „fáradásaikat”.

A csempészésből nemcsak az a kár származott, hogy a dolgozók többsége csak fekete áron juthatott egyes közszükségleti cikkekhez — ha ugyan volt elegendő pénzük —, hanem az országból így kivitt növényi és állati termékek is hiányoztak a közellátásban. A Földművelésügyi és Belügyi Népbiztosság ezért már márciusban megtiltotta mindennemű élelmiszer, élő és holt állat kiszállítását, pénz és értékek kicsempészesét.¹⁶⁶ Egyes területeken maguk a helyi hatóságok igyekeztek megakadályozni az ország ellátását kedvezőtlenül befolyásoló egyéni akciókat.¹⁶⁷ Azzal is megpróbálkoztak, hogy a határőrség mellé megbízható, szervezett munkásokat állítsanak,¹⁶⁸ de sehogyan sem tudták megakadályozni a csempészést. A láncolókat csábította a várható nagy haszon, az erélyes hangú rendeletek nem rettentették vissza őket. A saját céljaikra csempészőket pedig a közszükségleti cikkek hiánya hajtotta. A kereskedők úgy játszották ki a rendeleteket, hogy a határ mindkét oldalán fegyveres csempészbándákat béreltek, s éjszakánként ezek bonyolították le az áruforgalmat. Sok száz szarvasmarhát vittek így át osztrák területre.¹⁶⁹ A tehetősebb gazdák gabonájukat csempészték át.¹⁷⁰

A kivinni szándékolt és a határon elkobzott élelmiszerek visszaszállítására autókat állított be a soproni direktorium, olyan nagy mennyiség gyűlt össze állandóan.¹⁷¹ A csempészek átszökése ellen a Wiener-Neustadt-i kerületi kapitány is tiltakozott, mondván, hogy a határőrök utánuk lőnek, ez az osztrák területen lakók életét is veszélyezteti.¹⁷² Az osztrákok nem azért tiltakoztak, mert elítélték a csempészést, az áruszerzésnek ezt a módját. Más okai lehettek ennek. Meg akarták akadályozni az osztrák munkásoknak a Tanácsköztársaságot támogató fegyvercsempészesét, azt, hogy illegális úton Ausztriából hadianyagot juttattak át a határon a magyar Vörös Hadsereg harcainak erősítésére.¹⁷³ Ezenkívül biztonságosabbá akarták tenni azoknak az útját, akik Magyarországról élelmiszert vittek át, arra gondolva, hogy a lövöldözés megfélemlítheti őket. Ez utóbbira enged következtetni a Külkereskedelmi Hivatalnak a Külügyi Népbiztossághoz küldött tájékoztatója is: az osztrákok „a határszéli, illetve vidéki termelőszövetkezeteinkkel direkt érinkezést keresnek, s részükre

¹⁶⁵ PI Archívum. BM Eln. 1920—36—453 (1491/1920); FL Budapesti kir. ügyészség. IV/13/3550/1919. Petersen János rendőrfelügyelő, a Tanácsköztársaság idején Királyhidán határőrségparancsnok, vallomása.

¹⁶⁶ GyÁL Mosonmagyaróvári direktorium. 676/1919. márc. 27. (FM Nb távirata); uo. 754/1919. márc. 29. (BNb res. távirata); uo. Városi ideiglenes direktorium. 44/1919. márc. 28. (FM Nb távirata).

¹⁶⁷ SzÁL IV. sz. Vörösőr Kerületi Parancsnokság. 30. cs. 280/1919. márc. 26.; SzÁL Vas m. direktorium. 742/1919. ápr. 1.; PI Archívum. 24/15 (91. l.) 1919. ápr. 2..

¹⁶⁸ SÁL Soproni direktorium. 1. cs. 1329/1919. ápr. 14.

¹⁶⁹ PI Archívum. 24/16. (80. l.) 1919. ápr. 3.

¹⁷⁰ SzÁL Vas m. direktorium. 2226/1919. ápr. 19.

¹⁷¹ SÁL Soproni direktorium. 1. cs. 1627/1919. ápr. 16.

¹⁷² Uo. 2. cs. 3715/1919. ápr. 30.

¹⁷³ Az osztrák munkások fegyvercsempészeséről lásd: *Gábor Sándorné*: Ausztria és a Magyar Tanácsköztársaság (disszertáció).

szállítmányaik továbbítását mindkét irányban biztosítják, ugyanakkor, amikor a mi küldeményeinket be nem eresztik”. A kaposvári direktóriummal, a somogyi termelészövetkezetek vezetőségével, Sopronnal hivatalosan érintkeznek, s állítólag azt mondták: „Wir liefern Ihnen gerne, nur der Sowjet Rg. nicht.”¹⁷⁴

A Kormányzótanács megalakulásának első percétől tisztában volt azzal, hogy a blokád következtében legális úton nem juthat elegendő áruhoz. Böhm már az április 8-i kormányzótanácsi ülésen felvetette a csempészés szükségességét, s közölte, hogy ilyen úton aznap 25 vagon zsír érkezett. Minél több áru minél előbbi behozatalát sürgette, mert „könnyen meglehet, hogy az antant a nyílt kiéheztetés álláspontjára fog helyezkedni”. Javasolta, juttassanak ki nagy mennyiségű pénzt Svájcba, hogy ott az a vásárlásnál rendelkezésre álljon. Lengyel Gyula ezt kockázatosnak tartotta, mert nem volt biztosíték arra, hogy a Tanácsköztársaság diszpozícióit ott respektálják, s ezért jobbnak látta, ha inkább Bécsbe küldenek pénzt.¹⁷⁵

A „külkereskedelem” csempészüton való megszervezésére csak májusban került sor. Bizonyára azért húzódott el addig, mert a követség kirablása után nem állt rendelkezésre elegendő pénz.

A Külkereskedelmi Hivatal a határszéli (csempész) forgalom lebonyolítására egyes határszéli községekben kirendeltségeket állított fel. Rövid időn belül a Közellátási Népbiztosság a Magyar Áruforgalmi Irodát bízta meg ezek forgalmának központosított megszervezésével és irányításával, amit „Árubeszerzési Kirendeltségek Központja” néven végzett. Ez a központ maga nem vásárolhatott árut, „tevékenysége pusztán a csempészett áruk vásárlása körül felmerült bankári teendők (kifizetési helyek) ellátására szorítkozott. Az Állat- és Húsforgalmi Központ, az Országos Sertésforgalmi Iroda és a Népruházati Bizottság kiküldöttei ugyanis a demarkációs vonal mentén megvásárolták a csempészett állatokat és árukat, viszont az ellenérték kifizetéséhez szükséges összegeket a bevásárlóknak a Kirendeltségek Központja kiküldöttei bocsátották rendelkezésére.” Az első időben a pénzt ehhez a Külkereskedelmi Hivatal adta, majd a Pénzügyi Népbiztosság utalványozására az állampénztár vagy a Pénzügyi Központ bocsátotta rendelkezésre.

Májusban kirendeltségek alakultak Nagykanizsán,¹⁷⁶ Sopronban (Savanyúkút és Lajtaújfalu fiókokkal), Bonyhádon,¹⁷⁷ Kaposvárott (Erdőcsokonya és Mozsgó fiókokkal); júniusban Kiskunhalason; júliusban Sásdon, Csurgón, Királyhidán.¹⁷⁸ A legnagyobb forgalmat — tízmillión felül — Nagykanizsa, Bonyhád, Kiskunhalas, Kaposvár bonyolította le Jugoszláviával. Ez nem jelenti azt, hogy a többi helyen a csempészet kevésbé virágzott volna, csak nem a központnak, hanem egyéneknek vagy helyi szerveknek adták el a megszerzett árut.¹⁷⁹ Az sem segített sokat, hogy a Vörös Őrség zászlóaljparancsnoksága

¹⁷⁴ Önöknek szívesen szállítunk, de a tanácskormányának nem. (OL Küm. Gazd. pol. oszt. A/41. tét. 22851/1919. máj. 17. — Közli: MMTVD 6/A. köt. 507. l.)

¹⁷⁵ PI Archívum. A FKT üléseinek jkve. (gyorsírói) 1919. ápr. 8. 6. d. (4–6. l.).

¹⁷⁶ Tízmillió korona értékben szállított textilárut Budapestre és ezenkívül még máshova is. (PI Archívum. Ágoston-gyűjtemény. 8. 23. l.).

¹⁷⁷ Működésének első négy hetében átlag napi 25–30 vágómarhát küldött Budapestre (uo. 21. l.).

¹⁷⁸ Tudomásunk van még a szentgotthárdi, gyomafalvai kirendeltségről (SzÁL Vas m. direktórium. 4965/1919. júl. 5.), Szombathelyen (PI Archívum. Ágoston-gyűjtemény. 8. 22. l.) és Újdombóváron is volt kirendeltség. (PI Archívum. Budapesti tszk. 1920–9389/2 257. l.).

¹⁷⁹ Így volt ez Sopronban is, ahol az Anyaghivatal által megszabott árakat alacsonynak találták s vagy a direktórium vette meg magasabb áron, vagy elnézte, hogy magánosok drágán

utasította a határon levő őrséget: a csempészáru megvásárlása az Áruforgalmi Iroda kizárólagos joga, és ebben a Vörös Őrség minden támogatást megadni köteles.¹⁸⁰ Ilyen nehézségek közepette is sikerült a kirendeltségeknek 60 millió korona körüli összegért élőállatot, húst, zsírt, textilárut vásárolni.¹⁸¹

Ahol jól folyt a munka, a helyi vezetők körében ott is elégedetlenséget váltott ki az, hogy őket, az akciók eredeti megszervezőit, meg sem hallgatják, s nem vonják be. Kérték a Népgazdasági Tanácsot, szervezzék át a kirendeltségeket és kapcsolják a megfelelő helyi intézményekhez: a létesítendő kerületi Népgazdasági Tanácsokhoz. Végül kijelentették, elvárják, hogy „a Népgazdasági Tanács a jövőben minden országos intézmény megszervezésénél a megyei Intéző Bizottságot is meghallgassa”.¹⁸²

A Kormányzótanács július 21-i ülése foglalkozott a panasszal és úgy határozott, Lengyel Gyula hívja össze az öt határszéli megye munkástanácsainak együttes ülését és „a külkereskedelmi ügyek intézésében teremtsen rendet”.¹⁸³ Augusztus 3-án de. 10 órára Nagykanizsára össze is hívták az érdekelteket, hogy „a határszéli és külkereskedelmi forgalom s vele kapcsolatos áruszállítás, valamint az árucseré s a határszéli megyéket érintő közös érdekű kérdésekben” megbeszélést tartsanak. Ezen a Kormányzótanács megbízásából Lengyel Gyula, Bajáki Ferenc és Kulesár István (a közellátási főosztály vezetője) vett volna részt — de erre már nem kerülhetett sor.¹⁸⁴

A központilag szervezett csempészés mellett nagyarányú volt az „egyéni kezdeményezés”. A muraszombati korrump direktórium maga is részesedett az általa engedélyezett, illegális határmenti kereskedelembe.¹⁸⁵ Az itteni párt-szervezet is hasonló módszerekhez folyamodott. A párttitkár a május 27-i ülésen így vélekedett: „... a kereskedelmi élet helyes irányításától függ a vidék jó vagy rossz sorsa. Most itt van az alkalom, hogy segítsünk magunkon — árukat hozhatunk be ...” A jelenlevő szombathelyi kiküldött javaslatát, hogy az árucserét közösen szervezzék meg, elutasították. Csak annyit ígértek, hogy a feleslegből Szombathelynek és más vidéknek is juttatnak.¹⁸⁶

A Külkereskedelmi Hivatal, súlyosnak látva a helyzetet, a Külügyi Népbiztossághoz fordult, s kérte a határőrzés gyors megszervezését, mert „egész marhacsordákat hajtanak ki Ausztriába...”¹⁸⁷ Aznap a Kormányzótanács ülésén Varga Jenő hasonló értelemben szólalt fel, s gátat akart vetni annak is, hogy magánszemélyek vidéken vásárolhassanak, és ezzel csökkentsék az

hozzák forgalomba. A textil- és bőresempészést ezért úgy próbálták megszervezni, hogy a csempészek megkapták az érték 40—50%-át, de saját veszélyükre kellett az árut behozniuk. (PI Archívum. Ágoston-gyűjtemény. 8. 21—22. l.). Királyhidán a kirendeltségnek nemcsak a csempészáru megvásárlása volt a feladata, hanem az is, hogy az Ausztria részéről vagontételekben szállított árut a demarkációs kordonon átsegítse. (Uo. és Stein Leó visszaemlékezése — saját gyűjtés.)

¹⁸⁰ PI Archívum. 606. fond. (212. l.) 1919. jún. 28.

¹⁸¹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 17. cs. V. tét. 2389/1919. okt. 29-i jelentés az Árubeszerzési Kirendeltségek Központjánál tartott felülvizsgálatról.

¹⁸² SÁL Soproni direktórium. 5. cs. 11156/1919. júl. 17. Sneff távirata.

¹⁸³ PI Archívum. FKT Eln. XXXIV. 3587/1919.

¹⁸⁴ SÁL Soproni direktórium. 6. cs. 12009/1919. júl. 26.; GyÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 1068/1919. júl. 27. Sneff táviratai.

¹⁸⁵ PI Archívum. BNb Eln. 670—1919. máj. — Állítólag napi 15—20 szekérrel vittek ki élelmet Ausztriába.

¹⁸⁶ Uo. Szombathelyi Büntetőtszk. 1920—B—784 (85—86. l.).

¹⁸⁷ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 16. cs. X/1. tét. 22964/1919. máj. 23.

onnan felszállítható, központi elosztásra kerülő készleteket. Javasolta a vasúti díjszabás háromszorosára emelését, s minden vasúti szabadjegy visszavonását.¹⁸⁸

A Vörös Őrség IV. sz. kerületi parancsnoksága (székhelye Szombathelyen volt) kordonezredet állított fel, amelynek feladatát több pontban írta körül. A legfontosabb célként „a mind nagyobb mérvet öltő és gazdasági életünket véggromlással fenyegető csempészet megállítását” tűzte ki. Parancsba adta a járőrök állandó ellenőrzését, mert „a sűrűn előforduló csempészet miatt kísértésbe eshetnek”. Engedélyezte ugyanakkor, hogy a gyorsan romlandó élelmiszert maximális áron átvéve, a kordonőrség élelmészére lehet fordítani.¹⁸⁹ Júniusban sikerült is elkobozni a csempészekről egy járásban több mint 3000 tojást, 18 mázsa hizott sertést, 3 mázsa lisztet, 4 borjút, vaját, babot, mákot stb.¹⁹⁰ A Közellátási Népbiztosság is felemelte szavát ez ügyben, és kérte a Belügyi Népbiztosságot, hogy a szentgotthárdi járás területén szigorítsa meg az átkelési engedélyek megadását.¹⁹¹

A Belügyi Népbiztosság kiküldött politikai megbízottai a széles körű Sopron megyei csempészséről küldtek jelentést.¹⁹² Ennek alapján a Vörös Őrség Országos Főparancsnoksága utasította a IV. sz. kerületi parancsnokságot: a határmentét rendszeresen fésüljék át, és szigorúan járjanak el a megvesztegethető határőrök ellen, mert ezek révén mehet csak át a határon — átlagos becslés szerint — hetenként 300—400 csempész.¹⁹³

A Soproni Kerületi Ipari Termelési Tanács (KITT) maga is kérte a Vörös Őrséget, hogy a be nem jelentett csempészárakat kobozza el, a rejtett készleteket foglalja le, és az engedély nélkül üzérkedőket állítsa a forradalmi törvényszék elé. Azért szükséges ez, mert Ausztriából a csempészs s a behozott árukkal való lánckereskedés, az ádrágitás nagymérvű. A megyei intéző bizottság azonban illetéktelennek találta a KITT-et ilyen javaslatlételre.¹⁹⁴

Megnövekedett a gond, amikor a nehezen várt aratás ideje elérkezett. A Kormányzótanács azt remélte, hogy az új termés betakarítása után az ország élelmészeti helyzete javul, de a saját hasznukat néző csempészek a bővebb készletet üzleti forgalmuk növelésére használták fel. A Szombathelyre küldött belügyi politikai megbízott új, szigorú rendeletet sürgetett, mert az új termést kiviszik Stájerba. A határvédelem pedig megbízhatatlan, ha kicserélik az embe-reket, „az új őrség egy-két hét múlva maga is csempész lesz”.¹⁹⁵ A Németújvárra küldött politikai megbízott a vezetők megbízhatatlanságáról adott hírt: a csempészséhez a direktórium egyik tagja és a határőrparancsnok — akinek ellenforradalmisága később lelepleződött — adott engedélyt, s a becsületes vörös-őröket, akik akadályozták a kivitelt, megfenyegette.¹⁹⁶

A Kormányzótanács, hogy ilyen ügyekben eljárhasson s e kihágásnak minősülő cselekedetekkel szemben a törvény erejével léphessen fel, rendeletet hozott büntető bíróságok felállítására.¹⁹⁷ A Vörös Őrség királyhidai kirendeltsége

¹⁸⁸ PI Archívum. FKT üléseinek jkve. 9. d. (9—10. 1.) 1919. máj. 23.

¹⁸⁹ SzÁL Vas m. direktórium. (79—89. 1. 23198/1919. jún. 2.)

¹⁹⁰ SzÁL IV. sz. VŐ ker. parság. (12—13. 1.)

¹⁹¹ Uo. VŐ Orsz. Főparság. Eseményjelentés. 3. ö. e. (14. 1.)

¹⁹² PI Archívum. VŐ Orsz. Főparság. Eseményjelentés. 2. ö. e. (100. 1.) 1919. máj. 23.

¹⁹³ SzÁL 7. IV. sz. VŐ ker. parság. 1919—49 (5—6. 1.) jún. 4.

¹⁹⁴ SzÁL Soproni direktórium. 4. cs. 9084/1919. jún. 21. és 23.

¹⁹⁵ PI Archívum. BM Eln. 1920—36—453. (1223) 1919. júl. 10.

¹⁹⁶ Uo. BNb Eln. 1160—1919. júl. 21.

¹⁹⁷ Tanácsköztársaság, 1919. júl. 12. FKT CXXIV. sz. rendelete.

javasolta, hogy állítsanak fel Királyhidán büntető bíróságot. Javaslatát azzal indokolta, hogy az Ausztriával való forgalom útja ott vezet át, így sok a kihágás. A javaslatot július 29-én el is fogadták, de a megvalósításra már nem volt idő.¹⁹⁸ A csempészek méreteire az is jellemző, hogy erre a célra egyesek még a vörös-keresztes kórházvonalokat is felhasználták, s ezzel a rokkantak és internáltak hazaszállítását akadályozták.¹⁹⁹

Természetesen ez a határforgalom nem egyoldalú volt. A kivitt élelmiszerek ellenében az ausztriai csempészek árut hoztak be. Így jutott Sopron nagyobb mennyiségű bőrhöz,²⁰⁰ Szombathely textiláruhoz,²⁰¹ autóalkatrészekhez²⁰² és autóhoz,²⁰³ Zala megye nagy mennyiségű osztrák textiláruhoz²⁰⁴ stb.

Jugoszláviából is érkezett sok csempészáru. Bizonyítja ezt a Jugoszláviával kapcsolatot tartó csempészkirendeltségek forgalma és a július 25-i jelentés az élelmészeti helyzetről, amelyben 10 vagon zsír, 90 vagon étolaj és 10 vagon vaj szerepel, mint ami csempészség útján került be az országba.²⁰⁵

Július végén az Arbeiter-Zeitung nagy cikkben foglalkozott a weigelsdorfi mechanikai szövőgyárral, amely rendszeresen és vagontételekben vitt át titokban árut Magyarországra. A lap szerint az áruk olasz eredetűek, amit a cég horribilis áron adott tovább a magyaroknak. Ezzel a csempészéssel — írják — súlyosan megkárosították a lerongyolódott osztrák lakosságot.²⁰⁶ Kétségtelen, hogy az osztrák gyártulajdonosokat a Magyarországra szállításkor csak a haszon-szerzés vezette s nem a segítőkészség, a proletárhatalom iránt érzett szimpátia.

A határ mentén az osztrák csendőrök épp úgy csempészték, feketéztek, mint magyar társaik, és az osztrákok is hasonló módon sürgették a megbízhatatlan határőrség kicserélését, mint a magyarok.²⁰⁷

A blokád elleni küzdelem egyik eszköze a központilag szervezett csempészség volt. A Tanácsköztársaság megdöntése után a szövetséges hatalmak feloldották a blokádot. Az ellenforradalmi kormányt méltónak találták támogatásukra, mert az üldözte a bolsevizmust. Az állami beszerzésnek erre az illegális útjára már nem volt szükség, annál kevésbé, mert az uralkodó osztályok újra a hatalom birtokosai lettek és semmiben sem szenvedtek hiányt. A dolgozók azonban nélkülöztek, jobban mint a Tanácsköztársaság idején, mert az elosztás új módja nem nekik, hanem a burzsoáziának kedvezett. Így a csempészség továbbra is virágzott.²⁰⁸

¹⁹⁸ GyÁL Moson m. Kormányzótanácsi biztos iratai. 131/1919. júl. 22. és 29.

¹⁹⁹ OL Küm. Bécsi követtség iratai. 13. cs. 3675/1919. korm. júl. 25.

²⁰⁰ SÁL Soproni direktórium. 3. cs. 6752. és 6819/1919. máj. 19., 20.

²⁰¹ SzÁL Vas m. direktórium. 5050/1919. jún. 24.; PI Archívum. Szombathelyi Büntetőtszk. 1919—B—1643 (73., 91. l.) 1919. aug. 22. Kovács József és Hardarits Ödön vallomása a csempészségről.

²⁰² SzÁL Vas m. direktórium. 3289. és 3554/1919. máj. 26., 29.

²⁰³ Uo. 5563/1919. júl. 18.

²⁰⁴ PI Archívum. BNb Eln. 1036—1919. júl. 12. Zala megye kormányzótanácsi biztosának jelentése.

²⁰⁵ Uo. Ágoston-gyűjtemény. 8 (8. l.).

²⁰⁶ Arbeiter-Zeitung, 1919. júl. 31. Grosser Schmuggel von Textilwaren nach Ungarn; Gleichheit, 1919. aug 1. (azonos című és tartalmú cikk). — Ilyen módon juthatott olasz áru Magyarországra.

²⁰⁷ Arbeiter-Zeitung, id. cikk.

²⁰⁸ Világ, 1919. nov. 21. Elzárják az osztrák határt; OL. PM Eln. 013/1921.

4) A bécsi magyar felszámoló hivatal

Már a háború befejezése előtt tárgyalások folytak az osztrák és a magyar kormány között arról, hogyan történjék a hadianyagok felosztása, ha megkötik a békét.²⁰⁹ A Monarchia felbomlásával azonban már nemcsak a közös hadsereg birtokában levő javak elosztásáról kellett gondoskodni, hanem minden közös szerv felszámolásáról is. Hat közösség állott fenn: 1.) hadügy, 2.) haditengerészet, 3.) külügy, 4.) udvartartás és kabinetiroda, 5.) pénzügy, 6.) számvevőszék. Ezek likvidálására hozták létre még a polgári demokratikus időszakban a bécsi magyar felszámoló hivatalt.

Önálló szerv volt ez, amely azonban a követség ellenőrzése alatt állt.²¹⁰ Utasításait a külügyben létesített tárcaközi likvidációs bizottságtól kapta. A különleges utasításokat az illetékes tárcák adták. A hivatal vezetője Bálint Imre volt,²¹¹ aki a Tanácsköztársaság alatt és utána is megmaradt posztján. A Berinkey-kormány az utolsó minisztertanácsi ülésen Takács-Tolvay ezredes I. osztályú követségi tanácsossá nevezte ki,²¹² s ő lett a Hadügyminisztérium katonai meghatalmazottja Bécsben. Március 31-én Bolgár Elek követ előtt letette az esküt, így megmaradt tisztségében²¹³ egészen májusig, amikor ellenforradalmi tevékenysége lelepleződött.²¹⁴ Helyére ekkor Linder Béla²¹⁵ került, akit augusztus 5-én mentettek fel tisztsége alól, s ismét Takács-Tolvayt nevezték ki.²¹⁶

A likvidálás során a legtöbb munkát a volt közös hadügyminisztérium felszámolása adta. Erről a munkáról nem lehet világos képet alkotni addig, amíg Ausztriában hozzáférhetetlen a levéltári anyag. A magyar levéltári anyagok alapján vázlatosan megismerhetjük a szervezeti keretet és többé-kevésbé a feladatkört, amely rendkívül szétágazó volt. Nem tisztázható, hogy a likvidációs anyagból mennyit sikerült megszereznie a Tanácsköztársaságnak, csak néhány későbbi iratban található erre utalás. A Magyar Áruforgalmi Iroda útján Magyarországra juttatott áruk egy része — amelyekről az előzőkben, az árucserénél volt szó — nem vásárlásból, hanem a likvidációs javakból eredt, de hogy melyek voltak azok, nem lehet pontosan megállapítani.

A Hadügyminisztérium felszámoló hivatalában három csoport működött: 1.) a felszámoló kirendeltség hat osztállyal: *a)* hadsereg felszámoló, *b)* tengerészet felszámoló, *c)* hármass felosztó bizottság, *d)* egyeztető bizottság, *e)* pénzügyi és számviteli osztály, *f)* az Anyagértékesítő Intézet Rt. bécsi kirendeltsége; 2.) a hadianyagokat átvevő és felosztó bizottság; 3.) a nemzetközi felszámoló bizottság. Ezek a csoportok a Hadügyi Népbizottság expozitúrái voltak. A felszámoló kirendeltség feladata volt a leltárak beszerzése és helyszíni ellenőrzése és részvétel a meghatalmazottak ún. Bevollmächtigten-Kollégiumában, amely a volt Monarchia nemzetei likvidációs ügyeinek a vezető szerve volt.

²⁰⁹ OL Min. Tan. jkv. 1917. dec. 8. 33. pont.

²¹⁰ A Tanácsköztársaság idején különválasztották a követségtől, utána újból a követség alá rendelték. Bálint Imre, a felszámoló hivatal vezetője 1919 októberében kérte hivatala önállóságának meghagyását, arra hivatkozva, hogy ez a gyakorlatban bevált, s bár „a jelenlegi kormány a Tanácsköztársaság rendelkezéseit hatályon kívül helyezi, de ez a rendelkezés nem bolsevik tendenciájú. . .” (Ol Küm. Bécsi követség iratai. 29. cs. 53/1920.)

²¹¹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 24. cs. R. tét. 35085/1920 (22936/1919. máj. 19.).

²¹² OL Min. Tan. jkv. 1919. márc. 21.

²¹³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 867/1919.

²¹⁴ Takács-Tolvay tevékenységéről lásd: Párttörténeti Közlemények, 1964. 3. sz.

²¹⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 9. cs. 1867/1919. korm. máj. 31.; uo. 10. cs. 2289/1919. jún. 16.; uo. 11. cs. 2626/1919 jún. 26.

²¹⁶ OL Küm Bécsi követség iratai. 14. cs. 3985/1919. korm.

A második csoport végrehajtotta azt az Ausztriával kötött egyezményt, amelynek értelmében a területükön tárolt hadijavak 20 %-át természetben, előlegképpen kölcsönösen kiadják.²¹⁷

A hadianyagokat átvevő és felosztó bizottsághoz tartozott az ún. átvételi különítmény, amely több helyen dolgozott, de hogy milyen eredménnyel, arról nem sokat tudunk. Működött Grácban a Puch-gyárban, Wiener-Neustadtban a Daimler-gyárban,²¹⁸ Korneuburgban²¹⁹ és bizonyára másutt is. Korneuburgban még áprilisban sikerült elérniük, hogy 50 vagon kisvasúti anyagot Magyarország részére berakhassanak. A vagonok azonban Brucknál tovább nem jutottak, mert az antantbizottság, ellenőrzési jogára hivatkozva, feltartóztatta. Pedig további 25 vagon is készen állt már a berakodásra.²²⁰

A szövetséges hatalmak tisztjei a likvidációs munkát alaposan kontrollálták. A magyar felszámoló hivatalnál is személyesen érdeklődtek a felosztásra kerülő hadianyagról.²²¹ Mégis sikerült március 21. és április 26. között 250 vagon likvidációs anyagot Ausztriából Magyarországra küldeni. Egy 1919. szeptember 17-i minisztertanácsi előterjesztés szerint — amely az 1919. február 20-án Ausztriával kötött megállapodás megújításáról szól — a Tanácsköztársaság 13 millió korona értékű leszerelési anyagot kapott Ausztriától, és csak egy-millió korona értékűt adott.²²²

A harmadik csoport, a nemzetközi felszámoló bizottság a hadikincstár le nem bonyolított rendelkezéséből származó követelések és a stornóból eredő anyagok felszámolásával foglalkozott.

Ugyancsak a felszámoló hivatalhoz tartozott a Szociális Termelés Népbizottságának (később a Népgazdasági Tanácsnak) expositúrájaként a Külkereskedelmi Hivatal és az Anyagértékesítő Intézet kirendeltsége. Az előbbi, amint erről már az Ausztriával folyó kereskedelem kapcsán is szó volt, a külföldi bevásárlásokat intézte, míg az utóbbi a felosztó bizottság munkájának anyagi és kereskedelmi lebonyolításával foglalkozott. E két csoport megszervezéséhez csak április végén kezdtek. A Külkereskedelmi Hivatal kirendeltsége, az Áruforgalmi Iroda a szükséges anyagokat lehetőleg a likvidációból szerezte meg, mert ez gazdasági előnnyel járt: az ilyen áruk értékét nem kellett Bécsben kifizetni, csak Budapesten, az Osztrák-Magyar Bank főintézeténél deponálni. Az elszámolásnak erről a módjáról Fenyő Andor március 25-én értesítette a Külügyi Népbizottságot.²²³ A bécsi magyar követség már négy nap múlva és április 4-én is sürgette, hogy 200 millió korona hitelösszegig nyissanak folyószámlát, mert addig a berakott vagonok, amelyekben „nagy mennyiségű gyógyszer, vászon, platina, ólom és réz áll” nem indíthatók.²²⁴ A központi állampénztár azonban csak ötmilliót utalt át ekkor, április 5-én az Osztrál-Magyar

²¹⁷ Az arra vonatkozó megállapodást, hogy 20%-ot természetben adnak ki és még 16,4%-ot utólag, pénzben számolnak el (a magyar quota 36,4%-o volt), 1919. február 20-án írta alá a két ország. (OL Küm. Gazd. pol. oszt. 9. cs. H/g-a. tét. 20093/1919). Ezt a szerződést az osztrák kormány március 26-án a Tanácsköztársasággal szemben is elismerte (OL Küm. Res. pol. I. 427/1919. felsz. sz. 140. l.).

²¹⁸ OL Küm. Bécsi követség iratai. 10. cs. 2082/1919 jún. 7.

²¹⁹ Uo. 12. cs. 2840/1919 jún. 26.

²²⁰ Uo. Gazd. pol. oszt. 2. cs. A/2. tét. 23782/1919 ápr. 3.

²²¹ Uo. Res. pol. I. 20/1919 ápr. 26. (101. l.).

²²² Uo. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/10 tét 23999/1919.

²²³ Uo. Res. pol. 896/1919 korm. (134. l.).

²²⁴ Uo. Bécsi követség iratai 6. cs. 896 és 957/1919.

Bankba,²²⁵ és csak május elején a 200 milliót.²²⁶ A követségnek ezt nem jelezték, s amikor az újra sürgette a 200 milliót,²²⁷ akkor küldött távirati értesítést az Osztrák-Magyar Bank az ügy rendezéséről.²²⁸

A felszámoló csoportok szakemberei a Tanácsköztársaság rendelkezésére álltak olyan gazdasági és műszaki feladatok elvégzésénél is, amelyek nem tartoztak a likvidáció keretébe. Ezzel sok esetben el lehetett kerülni, hogy Budapestről kelljen szakértőt küldeni Bécsbe.²²⁹

A közös és a magyar likvidáló szervek személyi állománya igen nagy létszámú volt. A likvidáló közös minisztériumban 1918. október 31-én a havidíjasok, szerződéses alkalmazottak és segédszemélyzet összlétszáma 12 480 volt, amely 1919 május 1-re, az osztrák kormánnyal folytatott viták után, 4495-re csökkent. Költségvetési előirányzata 1918 decemberében 200 millió korona volt, 1919 májusában 27 millió korona. A költségeket a nemzeti államok között a közös-ügyi kvóta alapján szándékoztak megosztani.²³⁰ A magyar felszámoló hivatal létszámára enged következtetni az a kérelem, amelyben 371 emberük részére ruhavásárláshoz segélyt kértek.²³¹

A magyar sajtó többször foglalkozott azzal a kérdéssel, vajon a felszámolás költségei nem haladják-e meg az anyagi részesedést. A felszámoló hivatalnak az volt az álláspontja: „A törvényszerű elszámolás előfeltételét képezi a szomszédos államok között a jövőben kifejlődő jó viszonynak és minél intenzívebb gazdasági kapcsolatnak, szinte elképzelhetetlen, hogy milyen katasztrofális következményekkel járt volna úgy államjogi mint pénzügyi és gazdasági tekintetben, ha a törvényszerű felszámolás helyett a hatalmi helyzet diktálná a felszámolás módját és ha »beati possidentes«-ek²³² kielégíttessége volna a felszámolás egyetlen kézzelfogható eredménye.”²³³

Ez az elvi állásfoglalás helyesnek mondható ugyan, de mégsem a jog, hanem az erő döntött a felosztásnál. Erről tanúskodik a felszámoló hivatal munkájáról 1919 szeptemberében készült jelentés, amely szerint az osztrák kormány önkényesen járt el, hadügyminisztériuma a közös anyagokból annyit foglalt le magának, amennyit akart. A „Hauptanstalt für Sachdemobilisierung” magánfeleknek is adott el, és az ipari és mezőgazdasági érdekeltségek csak azt engedték át Magyarországnak, ami nekik nem kellett. Magyarország semmivel sem tudta Ausztriát presszionálni, míg Csehszlovákiának elég volt a szénvonalakat feltartani, s már mindent megkapott.²³⁴ Ha ezt a jelentést nem is fogadjuk el szó szerint, de kétségtelen, hogy a leszerelési anyagok túlnyomó többsége Ausztria területén volt, s a nehéz helyzetben levő ország bizonyára felhasználta ezt a körülményt. A súlyos szénhiány pedig Csehszlovákiával szemben engedményekre kényszerítette.²³⁵

²²⁵ Uo. Gazd. pol. oszt. 9. cs. H/9-b tét. 22327/1919; uo. 10. cs. H/g-e, tét. 22228/1919.

²²⁶ Uo. 10. cs. H/10 tét. 22734/1919.

²²⁷ Uo. Bécsi követség iratai. 27. cs. sz. n. 1919. máj. 13.

²²⁸ Uo. Res. pol. Táviratok, számjelűgyek. 70/1919.

²²⁹ PI Archivum. BNb. Eln. 4. tét. 70775/1919. ápr. 26.

²³⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 13. cs. 3672/1919. korm. júl. 12.

²³¹ Uo. 8. cs. 1534/1919 ápr. 25.

²³² Boldogok, akik birtokosok.

²³³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 13. cs. 3672/1919. korm.

²³⁴ Uo. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/10 tét. 24882/1919.

²³⁵ Magyarország 1920 tavaszán értesült a Renner kancellár és Csehszlovákia között létrejött megállapodásról, amelynek értelmében a Levéltár és a Földrajzi Intézet anyagából — a magyarok megkérdezése nélkül — Ausztria nagyobb mennyiségű anyagot ad át szén ellenében.

Más jellegű előnyhöz is jutott Ausztria azáltal, hogy a felszámolás központja Bécs volt. A felszámoló hadügyminisztérium 1918. november 1. után is túlnyomó részben német-osztrák nemzetiségű tiszteket vett fel, hogy ezzel is csökkentse a hirtelen összezsugorodott államapparátus és a fegyverszüneti szerződésben előírt leszerelés következményeként állástalanná vált tisztek és tisztviselők számát.²³⁶

A Tanácsköztársaságnak az első időkben a likvidációval kapcsolatos személyi ügyeket kellett elintéztetnie, elfogadni a felszámoló hadügyminisztérium vezetőjével javasolt személyt,²³⁷ kinevezni hat személyt, akik Bécsben az Osztrák-Magyar Bank főtanácsának ülésein a Kormányzótanácsot képviselik.²³⁸ Foglalkozott a Külügyi Népbiztosság a Nemzetközi Felszámoló Bizottság személyi javaslataival,²³⁹ a rosszul dolgozók megbízatásának visszavonásával, újak kinevezésével,²⁴⁰ műszaki, közgazdasági, jogi szakemberek kiküldésével²⁴¹ stb.

A közös ügyek felszámolásakor a hadianyagokat átvevő és felosztó bizottság munkája volt a legjelentősebb, de számos egyéb feladatot is meg kellett oldani. Tárgyaltak a volt Monarchia országainak egészségügyéről, a tifusz elleni közös védekezésről,²⁴² a dunai tranzito-forgalom megindításáról,²⁴³ a Magyar Szépművészeti Múzeum tulajdonát képező, Bécsben levő festmények visszaszállításáról,²⁴⁴ a Dunagőzhajózási Társaságnak a közös likvidáló HM-mal szemben fennálló követeléséről, annak legalább részleges kiegyenlítéséről.²⁴⁵ Itt intézték a Szovjet-Oroszország területén levő osztrák-magyar hadifoglyok hazaszállítását, s itt tárgyaltak ennek költségeinek megosztásáról.²⁴⁶ Ezeken túl a konzuli főtörvényszék,²⁴⁷ a volt Monarchia területén működő biztosító társaságok felszámolásáról²⁴⁸ és még számos más kérdésről is a felszámoló hivatal tárgyalt. Különösen sok ülése foglalkozott különböző szervezeti ügyekkel.²⁴⁹ A pénzügyi felszámolásról, a közös nyugdíjak kifizetéséről, a háború alatt felvett kölcsönök és azok kamatainak kifizetéséről, közös likvidációs alap teremtéséről is élénk viták folytak, amelyekről a Külügyi Népbiztosság jelentéseket kapott.²⁵⁰

A volt Monarchia országainak közös ügyein kívül Ausztria és Magyarország között is számos rendezésre váró kérdés került napirendre, amelyeket részben a felszámoló hivatal, részben a követség intézett vagy együttesen

(OL Küm. Gazd. Pol. oszt. 20. cs. H/10 tét. 14199/1920. Gratz Gusztáv követ jelentése Teleki Pál külügyminiszterhez.)

²³⁶ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 1032/1919 korm. ápr.

²³⁷ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 12. cs. K/2. tét. 22018/1919 márc. 24.

²³⁸ OL PM Eln. 1440/1919 ápr.

²³⁹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 13. cs. P/1 tét. 22195/1919 ápr. 2.

²⁴⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 10. cs. 2332/1919 ápr. 29.

²⁴¹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 9. cs. H/9-a. tét. 22782/1919 ápr. 17.

²⁴² OL Küm. Res. pol. I. 469/1919 felsz. (111. l.) ápr. 10.

²⁴³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 1087/1919, ápr. 14.

²⁴⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/5. tét. 23287/1919 jún. — Fraknói Vilmos a Magyar Tudományos Akadémia köldöttként Bécsben volt, mint az ottani közös gyűjtemények magyar bizottságának az elnöke. (OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 911/1919. ápr. 1.)

²⁴⁵ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/9-b. tét. 24185/1919. máj. 21.

²⁴⁶ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 1032/1919 korm. ápr.

²⁴⁷ Uo. 13. cs. 3398/1919 júl. 3.

²⁴⁸ OL PM Eln. 3722—1920 1919. máj. 24.

²⁴⁹ OL Küm. Res. pol. I. 457/1919. felsz. ápr. 4.; OL Küm. Gazd. pol. oszt. Vegyes iratok. 15. cs. X/1. tét. 21352 és 21448/1919.

²⁵⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 2. cs. 10/1919; uo. 10. cs. 2272/1919; uo. 11. cs. 2732/1919; uo. 12. cs. 3091/1919. — A bécsi és a cseh-szlovák lapok foglalkoztak a pénzügyi tárgyalások eredménytelenségével (PI Archivum. 24/45).

oldottak meg. Tárgyaltak a Kínában élő osztrák és magyar állampolgárok segélyezéséről.²⁵¹ Egyezményt kötöttek a Magyarországon élő osztrák és az Ausztriában élő magyar munkanélküliek kölcsönös segélyezéséről.²⁵² Hasonló megállapodást kötöttek a hadiözvegyeknek és hadiárvának nyújtandó segélyről.²⁵³ Foglalkoztak a magyar nyugdíjasok nyugdíjátutalásának ügyével.²⁵⁴ Ez utóbbi rendkívül sok nehézséggel járt, mert az osztrák postatakarék megtagadta az átutalásokat. Sopronban különösen sok osztrák nyugdíjas élt, akik kénytelenek voltak Bécsbe utazni, ha pénzükhöz hozzá akartak jutni.²⁵⁵

Az Ausztriában tartózkodó magyar állampolgárok közül többen kerültek ott kórházba. Ápolási költségüket a proletárállam viselte, így gyakran érkezett megkeresés különböző osztrák kórházaktól, amelyekben a számlák kiegyenlítését kérték.²⁵⁶ Még az Ausztriába átszökött ellenforradalmárok kórházi költsége is a tanács hatalomra hárult, mert magyar állampolgárok voltak és az osztrák külügyi hivatal az ápolási díjak megtérítését kívánta.²⁵⁷

A különböző országokból hazatérő magyar állampolgárok, internált polgári személyek általában Ausztrián át jöttek vissza. Az osztrák kormány útutazásukat nem akadályozta. A Tanácsköztársaság természetben térítette meg azokat az élelmiszereket, amelyeket az átutazó csoportok számára Ausztria nyújtott.²⁵⁸ Magyarország pedig gondoskodott azokról a szegény sorsú külföldi hadifoglyokról, akik valamilyen oknál fogva Magyarországról elutazni nem tudtak. Hasonló elbánást kértek a magyarokkal szemben, utólagos elszámolást javasolva.²⁵⁹

Az Ausztriában dolgozó magyar állampolgárok közül sok volt olyan, aki ekkor már több mint tíz éve tartózkodott kint. Egy 1879-es törvény²⁶⁰ értelmében tíz évi megszakítás nélküli külföldi tartózkodás esetén megszűnt a magyar állampolgárság s ez egyszerűvé tette az osztrák állampolgárság megszerzését azoknak, akik kint akartak maradni. Erről is tárgyalás folyt a két ország között.²⁶¹ Szó volt arról is, hogy Magyarország és Ausztria területén egymás állampolgárainak kölcsönösen kiadnak iparengedélyt.²⁶²

5) Pénzügyi ellentétek. Viták a külföldiek vagyonának védelméről

Március 28-án a bécsi magyar követség még az Ausztriában nyomandó magyar pénz készítésének feltételeiről értesíti az Osztrák-Magyar Bank buda-

²⁵¹ OL. Küm. Állampolgáraink segélyezése külföldön. II/4 tét. 21238/1918—1919.

²⁵² OL Küm. Gazd. pol. osztl. 10. cs. H/10 tét. 222797/1919.

²⁵³ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 902/1919. március—június.

²⁵⁴ OL Küm. Jogügyi osztály 3. 6. cs. 32813/1919.

²⁵⁵ A soproni direktórium anyagi természetű ügyekben sok utazási engedélyt adott ki. Nyugdíjügyben: SÁL Soproni direktórium. 3. cs. 7710, 4. cs. 8860, 5. cs. 10737 és 11105, 6. cs. 11886/1919; katonai óvadék felvételére: uo. 4. cs. 8370, 5. cs. 10668/1919, hadisegélyért: uo. 5. cs. 10731, 10744, 10990, 10991, 10998, 11198, 6. cs. 11679, 11895, 12016/1919; a 4., 5. és 6. csoportban még számos utazási engedély található, pénz személyes átvételére.

²⁵⁶ OL Küm. Jogügyi osztály 3. 6. cs. 30358/1919; OL Küm. Bécsi követség iratai. 23. cs. 2145/1919. közig.; PI Archívum. FKT Eln. XXXVII. 3424/1919.

²⁵⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 11. cs. 2512/1919.

²⁵⁸ Uo. 28. cs. 5/1920. korm. 1919. jún.

²⁵⁹ Uo. 10. cs. 2340/1919 jún.

²⁶⁰ Magyar Törvénytár. 1879—1880. évi törvénycikk. Bpest, Franklin. 1896, 225. l. 4. törvénycikk a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről. 31 és 32. §.

²⁶¹ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1134/1919 ápr.

²⁶² Uo. 8. cs. 1324/1919 ápr. 30.

pesti kormányzóját, mintha a régi kapcsolatok változatlanul fennállnának.²⁶³ Rövidesen azonban a bankok szocializálása és a Tanácsköztársaság által forgalomba hozott bankjegyek ügye sok vitára adott okot a két ország között.

Április 2-án Varga Jenő pénzügyi népbiztos sürgős táviratot intézett az Osztrák-Magyar Bank bécsi főintézetéhez: „Vidéki fiókok lefoglalása és páncélszobák lepecsételése a helyi munkástanácsok részéről a bank vagyonának megvédése céljából történt. Vagyonjogi elszámolást nem érinti.”²⁶⁴ Bizonyára az osztrák pénzügyi körök nyugtalanságáról érkezhettek hírek, azért volt szükség erre a táviratra. A proletárhatalom további intézkedései azonban nem nyugtatták meg a bécsi központot, mert április 30-án átírt a követségnek: március 22-től minden kapcsolata megszakadt a budapesti bankérdekeltségeivel és elsősorban főintézetével. Az ebből eredő károkért a tanácskormányt teszi felelőssé.²⁶⁵ A Külügyi Népbiztosságot tájékoztató bécsi lapszemle a Neue Freie Presse hasonló tartalmú cikkét ismerteti. E cikk szerint az Osztrák-Magyar Bank fémértékben 70 milliót deponált Magyarországon, és a budapesti főintézet, a magyar fiilálékkal együtt bankjegyekben 1700—1800 millió korona dotációt kapott. A kapcsolat megszakadt, így nem tudják, mi van meg ebből. A Tanácsköztársaság által nyomott 25 és 200 koronásokot hamisnak tekinti a bécsi központ, s csak az általa kibocsátott bankjegyeket ismeri el.²⁶⁶ Az Osztrák-Magyar Bank kormányzóhelyettese, Wimmer június 2-án kelt, a követséghez küldött átíratában a bankszabadalom megsértése miatt óvást is emelt.²⁶⁷ Ez is, mint a hamisítás vádja alaptalan, mind a kettő a munkáshatalom elleni lépés volt, hiszen amikor Magyarország önálló és független állam lett, a Károlyi-kormánynak maga az Osztrák-Magyar Bank adott engedélyt a bankjegyek kliséinek felhasználására.

Júliusban Cnobloch budapesti osztrák követ jegyzéket intézett Kun Béla külügyi népbiztoshoz, amelyben tiltakozott a külföldi állampolgárok többször megígért vagyonvédelmének be nem tartása miatt. A bécsi bankok budapesti fiiláléit, a Wiener Bankvereint és az Angol-Osztrák Bankot ugyanis kötelezték, hogy a készpénzt és az értékpapírokat a Pénzügyi Központnak átadják. A német-osztrák vagyon védelmének biztosítására kéri, küldjék vissza a fiókoknak a készpénzt és az értékpapírokat, és támogassák abban, hogy biztonságba helyezése céljából Bécsbe juttathassa az értékeket.²⁶⁸

A Tanácsköztársaság pénzügyi intézkedései (a bankokban elhelyezett pénzek és értékek zár alá helyezése, az ipar, a közlekedés, a bányák, a nagybirtokok köztulajdonba vétele) — amelyek a proletárállam természetes és szükséges rendelkezései voltak — sértették az osztrák polgári állam érdekeit. Igyekeztek tehát a maguk részéről is nehézségeket okozni a Tanácsköztársaságnak. Ezért zárkóztak el a pénz átutalása elől; az osztrák bankok budapesti fiókjai ezért tagadták meg a szocializált vállalatok pénzsükségletének fedezését,²⁶⁹ pl. a Wiener Bankverein is nehézséget támasztott a Rimamurányi Vasmű Rt. munkásainak

²⁶³ A feltételek között szerepelt: az első szállításhoz hat hét szükséges: addig napi 25 milliót szállítottak, ezután napi 70 milliót küldenek; az osztrák nyomdai munkások élelmet kapnak Magyarországról: havi 1000 kg lenolajat kell küldeni; csak az 1000 K-ás lesz réznyomatos; 5 K-ást 150 millió értékben nyole nap alatt szállíthatnak. (OL Küm. Bécsi követség iratai. 5. cs. 890/1919.)

²⁶⁴ OL PM Elm. 1356/1919.

²⁶⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 8. cs. 1385/1919. korm.

²⁶⁶ PI Archivum. 24/43. 1919. máj. 10.

²⁶⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 13. cs. 3440/1919. korm.

²⁶⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/4. tét. 23579/1919.

²⁶⁹ OL PNb Ált. iratok. III/9. PK pénzügyi ellenőrök csoportja. 1919. máj. 9.

bérfizetését szolgáló 5 és 1/2 millió korona kiutalásakor.²⁷⁰ A területenkívüliséget élvező követség személyzet bécsi bankbetéteit zár alá vették,²⁷¹ akadékoskodtak, amikor szabadságukról Bécsbe vissza akartak utazni,²⁷² és még számos más kérdésben is gátolták az egyéni ügyek intézését és a gazdasági élet normális menetét.

A Tanácsköztársaság szocializálási intézkedései a külföldi tőkés körében, akiknek magyarországi érdekeltségeik voltak, zavart és felháborodást keltenek. Hiszen érintették mindazokat, akiknek pénzüik, értékpapíruk, ékszerük volt a bankokban, érintették a gyártulajdonosokat, földbirtokosokat, kereskedőket, akár önálló vállalkozók, akár résztulajdonosok voltak. Számos külföldi cégnek, főként osztráknak, leányvállalata volt Magyarországon, s az ilyen cégek is természetesen tiltakoztak érdekeltségeik szocializálása ellen. A külföldiek vagyonának védelme a proletárhatalom egész fennállása idején állandóan napirenden levő diplomáciai kérdés volt.

A Kormányzótanács március 25-i ülésén felmerült már: mi történjék az állampapírok szelvényeivel. Varga Jenő javasolta: a szelvényekkel együtt a papírt is be kelljen szolgáltatni és a személyazonosság igazolása mellett az értéket írják a folyószámlára. Böhm Vilmos célszerűbbnek tartotta az értékpapírok összeírását és lebélyegzését. Kun Béla külügyi vonatkozásai miatt, különösen az osztrákokra való tekintettel, a döntés elhalasztása mellett volt.²⁷³

Kun állásfoglalása mutatta: az első perctől kezdve világosan látta, hogy nagy visszhangot fognak keltetni külföldön a vagyont érintő rendelkezések, és azt is bizonyította, hogy a tanácskormány az Ausztriával való jó viszony fenntartására törekszik. A szocializálással szemben várható ellenséges reagálás megelőzésére március 27-én kiadták a már említett XIX. sz., idegenek védelméről szóló rendeletet.

Április 4-én, amikor a tanácskormány Smuts-szal, a párizsi békekonferencia megbízottjával tárgyalásokat folytatott Budapesten, Kun Béla nyilatkozatot adott a külföldiek vagyonának védelméről. A nyilatkozat értelmében a külföldiek, ha elutazni kívánnak, minden *birtokukban levő* (az én kiemelésem — G. S.-né) pénzt, értéktárgyat, értékpapírt, közszükségleti cikket és egyéb ingóságait magukkal vihetik. Akik maradni kívánnak, azoknak élet- és vagyonbiztonságáról gondoskodnak.²⁷⁴ Néhány nappal később ez a nyilatkozat vitára adott okot. Április 9-én Ágoston Péter a Külügyi Népbiztosság képviselőjeként Williams Freeman-nek kijelentette, hogy a „*birtokukban*” szó helyes értelmezése: ami a külföldieknél van, és nem vonatkozik a folyószámlán vagy pánccélszekrényekben levő értékekre. A tanácskormány azonban hajlandó engedélyezni, hogy ebből is kivihessenek 5000 K-t. Freeman viszont kijelentette, hogy a jegyzék értelme: mindent kivihetnek magukkal, függetlenül attól, hogy bankban vagy másutt van-e letétbe helyezve.²⁷⁵

A Freeman-nek tett kijelentés előtt, április 8-án a Kormányzótanács ülése tárgyalta Kunnak a Smuts-szel folytatott tárgyalások során aláírt nyilat-

²⁷⁰ OL Küm. Bécsi követség iratai. 6. cs. 961/1919. ápr. 4—5.

²⁷¹ Uo. 898/1919 márc.

²⁷² Uo. 7. cs. 1279/1919.

²⁷³ PI Archivum. FKT ülésének jkve. 1919. márc. 25. 8. pont.

²⁷⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 13. cs. P/1. tét. 22669/1919 magyar és angol nyelven. Az iratcsomó felhívás is tartalmaz különböző nyelvekre lefordítva: külföldiek jelentsek be vagyonukat, amelyet visszakövetelnek. Uo. számos irat van, amelyben a külföldiek vagyonjogi igényüket bejelentik.

²⁷⁵ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 7. cs. B/1—b. tét. 22124/1919.

kozátát. Ágoston bejelentette, hogy ő megtagadta ennek a nyilatkozatnak aláírását, mert igen nagy tételekről van szó. Javasolta, hogy ő ugyan kiadja a külföldiek értékeit, de a bankoknál tiltsák le. Lengyel Gyula arra az álláspontra helyezkedett, hogy „mi a külföldi követeléseket teljesíteni fogjuk, de nem egyenként, hanem ki fogunk küldeni egy kommissziót és minden országgal elszámolunk. Ez fog tartani 80 évig. Azonkívül mindenki beláthatja, hogy mi nem fizethetünk, amíg nincs biztosítva, hogy mi is megkapjuk követeléseinket.” Kun Béla egyetértett Lengyel Gyulával és megállapította: „Mi a külföldi alattvalók vagyoni érdekeit tiszteletben tartjuk, de mi egyénekként nem állunk szemben, hanem csak államokkal.” A Kormányzótanács ebben meg is állapodott azzal a kiegészítéssel, hogy felhatalmazzák Lengyel Gyulát, saját belátása szerint apróbb összegeket engedélyezhet.²⁷⁶

Rövidesen újabb nyilatkozattételre került sor. Balfour angol külügyminiszter április 19-i kérdésére válaszolva, Kun Béla lényegében megismételte Smuts-nek adott nyilatkozatát, kiegészítve azzal a javaslattal, hogy az antant küldjön ki Magyarországra egy gazdasági bizottságot e kérdések megtárgyalására, elintézésére.²⁷⁷

A Tanácsköztársaság a gazdaság szocialista átszervezését szolgáló intézkedéseknél nem lehetett és nem is volt tekintettel a külföldi tőkésék érdekeire. Személyi védelmüket azonban messzemenően biztosította. A Külügyi Népbiztosság felállította a „külföldieket védő hivatalt”,²⁷⁸ gondoskodott személyük, lakásuk, tulajdonuk biztonságáról,²⁷⁹ javaslatot tett a külföldi érdekeltségűeknek magyarországi ipartelepeik megváltására;²⁸⁰ a Budapesten tárolt és külföldi vállalatok tulajdonában levő nyersanyagokat őriztette, érték szavatosságot vállalt;²⁸¹ időben értesítette az érdekelt országokat a külföldi vagyongények bejelentési kötelezettségéről, ennek határidejéről és a szükséghez képest készséggel adott meghosszabbítást a határidőre.²⁸² Vigyázott, hogy a sajtó a rendelkezéseknek megfelelő híreket hozzon, nehogy oktalán pánikot keltsen a külföldiek körében.²⁸³

Egymás után érkeztek bejelentések a külföldi személyek vagyonának védelmében. Többen birtokuk „kommunizálása” ellen tiltakoztak vagy amiatt, hogy földjükről terményeiket nem szállíthatták át Ausztriába.²⁸⁴ Sokan kérték pénzüket, értékeik kiadását, de ezeket általában azzal utasították el, hogy magyarországi vagyonukat a „Schutzstelle für österreichisches Vermögen im Ausland”-

²⁷⁶ PI Archivum. FKT ülésének jkve. (gyorsírói) 6. d. 1919. ápr. 8. (Napirend előtt.) — A Külügyi Népbiztosság előterjesztést készített és ez az elvi tervezet, arra hivatkozva, hogy más országokban a külföldieknek kevesebb joguk van mint a belföldieknek, ezért ha el is vihetik pénzüket vagy más vagyontárgyukat, akkor azt meg kell adóztatni. Helytelen volna, ha a külföldiek különös előnyökhöz jutnának. (OL Küm. Bécsi követség iratai. 27. cs. sz. n. 1919. ápr. 8.)

²⁷⁷ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/4. tét. 22825/1919. máj. 17.

A Wiener Zeitung 1919. ápr. 23-i száma közli Kunnak Balfourhoz intézett válaszát. (Mitteilungen des Telegraphen-Korrespondenz-Bureaus rovat.)

²⁷⁸ HL Magyar Tanácsköztársaság iratai. 14. d. VIII—2—120110. 1919. ápr. 28.

²⁷⁹ Vörös Ujság, 1919. máj. 1. A külföldi állampolgárok védelme.

²⁸⁰ Uo. 1919. máj. 3. Hírek rovat.

²⁸¹ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 16. cs. X/1. tét. 22676/1919 máj. 9.

²⁸² OL Küm. Bécsi követség iratai. Táviratok, számjelűgyek. 27. cs. 6/1919. jún. 24.; uo. 13. cs. 3461/1919. korm. júl. 28.

²⁸³ HL Magyar Tanácsköztársaság iratai. 99. doboz. 8. d. Külügyi iratok. 1919. jún. 26.

²⁸⁴ GyÁL Mosonmagyaróvári direktórium. 920/1919; uo. 3097/1919; OL Küm. Jogügyi osztály 3. 6-a cs. 33058/1919.

nál kell bejelenteniük.²⁸⁵ Az április 8-i kormányzótanácsi ülés határozata értelmében jártak el abban a vonatkozásban is, hogy egyes esetekben kivételt tettek, a kérelemnek helyt adtak.²⁸⁶

Számos cég, köztük az Österreichische Brown-Boveri, a Fiat, az Anker biztosító stb. magyarországi érdekeltségük szocializálása miatt protestált.²⁸⁷ Cnobloch követ óvást emelt az Óbudai Hajógyár szocializálása ellen, mert az a Duna Gőzhajózási Társaság (DGT) üzeme. A Tanácsköztársaság válaszában elismerte a hajógyár szoros kapcsolatát a DGT-gal, de mégsem tekinthetett el szocializálásától, mert kifejezetten ipari üzem. Közölte egyben, hogy a DGT a hajógyárat továbbra is igénybe veheti hajóépítkezések és javítások céljaira.²⁸⁸

A budapesti osztrák követség szót emelt a Szentgotthárdi Kaszagyár tulajdonosainak érdekében is. Innen kaszát, órát, selymet szállított el a Tanácsköztársaság 10 millió korona értékben, s ezért a gyár kártalanítást kért.²⁸⁹ Az 1919 augusztusi nyomozás megállapította: a selyem-, óra- és kaszagyárból elszállított áruk árát megtérítették. A Tanácsköztársaság idején a selyemgyár termelési biztosá intézte az egész ügyet, kifogástalanul és becsületesen.²⁹⁰

1919 májusában a Kaszagyár tulajdonosa Schumpeter osztrák pénzügyminisztert is felkereste, nemcsak azért, hogy támogatást kérjen tőle, hanem azért is, hogy felajánlja bécsi irodájának segítségét, amelynek módjában áll üzeneteket közvetíteni Magyarországra. Nem tudjuk, élt-e Schumpeter ezzel a lehetőséggel, de arról biztos tudomásunk van, hogy a bécsi magyar ellenforradalmi emigráció egyes tagjaival szoros kapcsolatot tartott fenn, támogatta a profetárhatalom elleni tevékenységüket. Ezért nem túlzott az a feltételezés, hogy „barátai” érdekében kihasználta a kínálkozó lehetőséget. A gyártulajdonos a beszélgetés alkalmával kérte Schumpetert, járjon közbe, hogy ausztriai adósságainak fedezésére a Tanácsköztársaság fizessen neki 900 000 koronát.²⁹¹

Az osztrák közvéleményt gyakran foglalkoztatta a Magyarországon levő külföldi vagyonok kártalanításának ügye. A sajtó többször írt erről²⁹² és a nemzetgyűlésen is szóvá tették, különösen a határmenti birtokok kisajátítását. Az interpellálók azt a választ kapták: az egész földkérdés a többi szocializált osztrák javak védelmével együtt intéződik el, amelyről tárgyalások folynak.²⁹³

²⁸⁵ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1115, 1291/1919; uo. 9. cs. 1855/1919; uo. 12. cs. 2944/1919; OL Küm. Jogügyi osztály 3. 6. cs. 32684/1919; SÁL Soproni direktórium. 2. cs. 3276/1919; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 7. csomóban számos hasonló irat.

²⁸⁶ Így átutalták Sigmund Freud professzor pénzét (PM Eln. 2356) 1919. — Ismerteti *Réti László*: Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi politikájához. Levéltári Közlemények, 1963. 1. sz.; engedélyezték, hogy egy osztrák órák cég, amelynek 2500 aranyórája a Hitelbanknál letétbe volt helyezve, azt Bécsbe szállíthassa; elvihette bankbetétjét olyan külföldi dolgozó is, aki azt munkával szerezte (pl. nevelőnk). (OL Küm. Jogügyi osztály. 3. 6. cs. 30738/1919.)

²⁸⁷ OL Küm. Bécsi követség iratai. 7. cs. 1129, 8. cs. 1444, 11. cs. 2397, 2398, 2399/1919; SÁL Soproni direktórium. 3. cs. 7009/1919 stb.

²⁸⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 10. cs. H/9-d tét. 22807, 23021/1919.

²⁸⁹ Uo. 7. cs. B/1-a tét. 22743/1919. máj. 10.

²⁹⁰ PI Archívum. BM Eln. 1920—36—453 (6991) 1919. aug. 29.

²⁹¹ SzÁL Szentgotthárdi Kaszagyár, Szoc. üzemi iratok. 2. cs. 1919. évi munkásmozgalmi anyag. máj. 24. — Schumpeter teljesítette a kérést. Amint már szó volt róla, a jún. 12-én kötött árucserre-szerződés feltételei között szerepelt a Kaszagyár tulajdonosának fizetendő egy millió K.

²⁹² Pl. Reichspost, 1919. ápr. 12. Gegen die Enteignung deutschösterreichischen Eigentums in Ungarn; Wiener Zeitung, 1919. máj. 23. Anmeldung der deutschösterreichischen Vermögen in Ungarn.

²⁹³ Protokoll der Konstituierenden Nationalversammlung. 18. ülés. 1919. máj. 23. (161. l. 90/l.)

Ausztrián kívül más országok követségei és konzulátusai — a lengyel, holland, svéd, francia, belga, cseh és svájci — is tiltakoztak az állampolgáraikat ért sérelem miatt.²⁹⁴ Egyes esetekben pedig a különböző országok budapesti képviselői közös jegyzéket intéztek a Külügyi Népbiztossághoz.

Június 24-én az osztrák követség levélpapírján írott jegyzékben tiltakozott Cnobloch osztrák követ, Fürstenberg német főkonzul, Kienast svájci konzul, Kernkamp Hollandia konzuli titkára, Antonio Suqué spanyol főkonzul, Gregersen norvég konzul és Fleischl dán konzul, aki a svédek is képviselte, hogy a Tanácsköztársaság a külföldiek védelmére többször megismételt ünnepélyes ígéretét nem tartja be. Hivatkoztak Kun Bélának Smuts-höz és Balfourhoz intézett nyilatkozatára, Ágoston és Freeman beszélgetésére. Ezekkel a nyilatkozatokkal éles ellentétben áll az a tény — írták —, hogy megakadályozzák a külföldieket ingóságaik kivitelében. Házkutatásokkal, rekvirálásokkal megsértik lakásuk védettségét. Külföldiek áruraktárát gyakran kártérítés nélkül vagy jelentéktelen kártérítés ellenében kisajátítják; kereskedelmi vállalataikat kommunizálják; ipari üzemeiket, földbirtokaikat olyan módon sajátítják ki — leltár nélkül, tulajdonosok elűzésével —, ami a reális kártérítést lehetetlenné teszi. És emellett továbbra is a volt tulajdonos terhére folyik a gazdálkodás. Azonos típusú belföldi és külföldi vállalatokat összevonnak anélkül, hogy az utóbbiakat, tulajdonosaik gazdasági érdekeinek szem előtt tartásával, likvidálnák. A felsorolt és hasonló esetekben már számtalanszor fordultak a Külügyi Népbiztossághoz, de kérelmükre választ nem kaptak. Most újból kérik a külföldiek érdekeinek védelmét, annál is inkább, mert a Népbiztosság ismételten hangoztatta, hogy különös súlyt helyez a külföldi országokkal való jó viszonyra. Végül írásos választ kérnek.

A Külügyi Népbiztosság július 8-án válaszolt. Először is megállapította: az eddigi összes nyilatkozatok és rendeletek érvényben vannak. A jegyzék csak általánosságban ír a sérelmekről, konkrét adatok nélkül, így azokat megvizsgálni nem tudják. Egyes visszaélések miatt valóban kénytelenek voltak külföldiekkel szemben is eljárni. Ugyanis a belföldiek vagyontárgyait rejtegették, hogy kivonják a szocializálás alól, engedték, hogy névlegesen lakóknak bejelentsek őket, s ezzel segítséget nyújtottak a lakások jogtalan mentesítésében. Több olyan visszaélést követtek el, ami miatt figyelmeztetni kellett őket, hogy „a Tanácsköztársaság külföldieket védő intézkedései nem lehetnek visszaélések mentstvírai”. A szocializálás ellen felhozott panasz abból a szükségszerű tényből fakad, hogy szociális termelés mellett az itt maradt külföldi tőkésnek nem existálhatnak. Márpedig a Tanácsköztársaság új rendje rájuk is vonatkozik, nem lehetnek állam az államban. „Smuts és Freeman tábornokokkal [így!] folytatott beszélgetések kizárólag az idegenek vagyonának védelmére vonatkoztak és nem pedig annak továbbfejlesztési lehetőségéről folyt.” Ha más vonatkozásban érte őket sérelem, s az eseteket közlik, akkor azokat kivizsgálják. A válaszjegyzék felhívja a figyelmet a következőkre: „A magyar állampolgároknak Jugoszláviában és Romániában levő vagyontárgyai az említett országokban újabb törvénnyel sequestráltattak [zár alá vétettek], hogy az antant államaiban magyar állampolgárok vagyona még mindig zár alatt vannak, hogy ugyanezen államokban és még Német-Ausztriában, Svájcban magyar állampolgárok szabad ki- és

²⁹⁴ OL. Küm. Jogügyi osztály 3. 6. cs. 3107, 31770/1919; OL. Küm. Bécsi követség iratai. 8. cs. 1498, 10. cs. 2223, 2224, 12. cs. 2914/1919; Központi Gazdasági Levéltár. Vezetés iratai. II. Igazgatósági ülések jkvei. 2. Igazgatósági ülés 1919. júl. 5.

bevándorlása, tehát legszemélyesebb szabadságjoga korlátozásoknak van alávetve, hogy Német-Ausztriában magyar vagyontárgyakat minden megállapodás ellenére a magyar határon át nem engedik." Ilyen körülmények között a külföldieknek eddig nyújtott védelmet nem lehet a jövőben is biztosítani. Ezért a küldött jegyzék aláírói hívják fel kormányaik figyelmét a viszonyosság előfeltételére.²⁹⁵

Heves tiltakozást váltott ki a kapitalista országokban a Népgazdasági Tanács június 17-i keltezésű, 48. NT számú rendelete.²⁹⁶ A Népgazdasági Tanács ellenőrzése alatt álló pénzüzetek tulajdonában levő, valamint az itt fedezetként, letétként őrzött és a 26. PN rendelet szerint²⁹⁷ letétbe helyezett értékpapírok igénybevételéről szól ez a rendelet. Ennek értelmében a Népgazdasági Tanács jogosult az ilyen értékpapírokat eladni vagy elzálogosítani; az eladottak ellenértékét valamelyik pénzüzetnél a tulajdonos folyószámláján javára írják; a másként felhasznált értékpapírokra előleget lehet folyósítani.

A budapesti külképviseletek a rendelet megjelenése után, június 27-én újabb közös jegyzéket intéztek a Külügyi Népbiztossághoz. Ugyanazoknak az országoknak a képviselői írták alá, amelyek a 24-i jegyzéket, csak Hollandia képviselőjének neve hiányzott erről (a spanyolok és a svájciak részéről a konzulátus más tagja, José Gellart Gibrál, illetve Szalay Ferenc írta alá). Tiltakoztak a rendelet szerintük hiányos szövegezése miatt, mert az idegen állampolgárok kivételezettségét nem említi. Ilyen módon fennáll a lehetősége annak, hogy értékpapírjaikat kártérítés ellenében igénybeveszik. A Magyarországon elfogadott, de másutt értéktelen fehérpénzben történő kártérítés azonban az értékpapírok külföldi tulajdonosait nem kártalanítja.²⁹⁸

Vittorio Cerutti — aki a június elején Bécsbe távozott Livio Borghese herceg helyére csak június 27-én érkezett meg — július 1-én küldött Olaszország nevében a többi állam külföldi képviseletével azonos tartalmú tiltakozó jegyzéket.²⁹⁹

Az értékpapírokra vonatkozó rendelet a párizsi békekonferencián is nagy nyugtalanságot keltett. Július 5-én, az öt nagyhatalom delegációja vezetőinek értekezletén a napirend egyik pontja „Magyarország helyzete” volt. Tittoni ennek kapcsán elmondta, hogy a Kun-kormány létrejötte veszélyt hozott a szomszédos országokra, Olaszországra is. A veszély különösen az első időszakban volt nagy, a forradalom békés módja következtében. Az orosz forradalmat úgy tüntették fel, hogy az vérontással és pusztítással társul. Azonban „a magyar forradalom csendben folyt le, azért volt vonzóbb, veszedelmesebb”. A magánvagyonok elkobzását, újraelosztását, a házak és lakások kiutalását a nyugati országokban is olyan kitűnő intézkedésnek tekintették, amelyek követésre

²⁹⁵ OL Küm. Gazd. pol. oszt. Vegyes iratok. 15. cs. 23311. (Alpári Gyula hátrahagyott iratai között találták meg 1919. dec. 9-én.) Azonos szám alatt (csak vegyes iratok helyett X. tét.) szintén megtalálható a két irat. A válaszijegyzék befejező szövege itt nem teljesen azonos.

²⁹⁶ Tanácsköztársaság, 1919. jún. 18. A pénzüzeteknek beszolgáltatott értékpapírok igénybevétele.

²⁹⁷ Uo. 1919. máj. 1. Az értékpapírok beszolgáltatása.

²⁹⁸ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/4 tét. 23310/1919.

²⁹⁹ Uo. — Cerutti megérkeztéig Romanelli más úton „tiltakozott”. Magas beosztású banktisztviselők értesítették őt a Tanácsköztársaság intézkedéséről, akiket Romanelli megkért, napon-ta közöljék vele, milyen értékpapírokat emelnek ki a széfekből. Megígérte, hogy erről ő értesíti Bécsset, ahol azt nyilvánosságra hozzák, és így megakadályozzák az értékesítést. Ezekben a napokban Romanelli meglátogatta Alcsuton József főherceget, aki megkérte, az ő értékpapírjainak jegyzékét is küldje ki Bécsbe, hogy az eladástól megóvhassák. (G. Romanelli: i. m. 239, 242. 1.)

méltók. A második időszakban azonban úgy látszik — jegyezte meg az olasz külügyminiszter — a tanácskormány „az orosz módszereket” utánozza. A magyar helyzet jellemzése után felhívta a figyelmet arra, hogy Kun kormánya az értékpapírokat zár alá vette. Ezek értéke eléri a hat milliárd frankot. Ha az értékpapírokat exportálják és külföldön eladják, akkor hiába követelnek Magyarországtól kártérítést, nem marad semmi, amit birtokba vehetnének. Ezt tehát meg kell gátolni.³⁰⁰

Július 7-én a szövetséges és társult hatalmak Pénzügyi Bizottsága tárgyalta a kérdést, s a következőket terjesztette a Legfelső Tanács elé:

1) Az értékpapírok lefoglalásával Kun Béla kormánya 4—6 milliárdhoz jutott, s ezzel módja nyílik arra, hogy a bolsevista akciókat ne csak Magyarországon, hanem a szövetséges és semleges országokban is támogassa.

2) Az értékpapírok eladása megfosztja a szövetséges és társult hatalmakat a kártérítés biztosítékától.

3) Ez az intézkedés „rablás” olyan egyénekkal szemben, akik közül sokan a szövetséges és társult hatalmak állampolgárai.

Mindezek megállapítása után a Pénzügyi Bizottság úgy vélte, egyedüli hatásos eszköz az volna, ha a magyar bankoknál a szóban forgó értékeket ellenőrzés alá vennék. Erre azonban csak akkor van lehetőség, ha megfelelő katonai erő áll rendelkezésre. Mindenesetre tiltakozó jegyzéket kell intézni a kommunista kormányhoz. Ezenkívül informálják a szövetséges és semleges országok kormányait, valamint a német és az osztrák kormányt a rendelettel kapcsolatos veszélyről és egyúttal hívják fel őket, akadályozzák meg a rendelet végrehajtását.³⁰¹

Az „Öt Nagy” július 9-én vitatta meg a Pénzügyi Bizottság javaslatát. Balfour elfogadásra alkalmasnak találta. Az volt a véleménye: „Ábból nem lehet baj, ha a konferencia nevében megmondjuk Kun Bélának, hogy őt tolvajnak tekintik. Lehet, hogy nem is vesz róla tudomást, de ebből semmi kár nem származik.” Lansing azonban kijelentette: „Ő nem szereti az olyan fenyegetéseket, amelyeket nem követhet tett”, vagyis katonai erőt úgy sem adnak, így nem biztosítható követelésük. Végül abban állapodtak meg, hogy Kun Bélának nem küldenek jegyzéket, az egyes kormányokhoz szóló és a sajtónak szánt közleményt a Pénzügyi Bizottság szövegezzé újra.³⁰² A végleges szöveget a július 10-i ülés fogadta el.³⁰³

A Külügyi Népbiztosság a külföldi képviselők június 27-i jegyzékére július 16-án válaszolt. Közölte: a nép érdekében így kellett tennie. Hivatkozott arra, hogy Németország és Ausztria már márciusban hozott ilyen intézkedést, nincs szó tehát semmiféle rendkívüli lépésről.³⁰⁴

A válaszjegyzék megírása napján, július 16-án tájékoztatta a Pénzügyi Népbiztosság a Külügyi Népbiztosságot a rendelet kapcsán tett intézkedéséről. Két személyt küldtek ki Bécsbe az értékpapírok eladására, akik Fenyő Andor követségi gazdasági megbízottnak adják majd át a befolyt vételarat. „A Pénzügyi Központ e két megbizottján kívül Wienben másnak értékpapírok eladására meghatalmazása nincs sem tőlünk, sem egyetlen budapesti intézettől. Krausz Simon konkrét megbízást nem kapott, általános tájékozódás végett

³⁰⁰ Papers PPC VII. köt. 23. l.

³⁰¹ Uo. 71—73. l.

³⁰² Uo. 61—62. l.

³⁰³ Uo. 81—82. l.

³⁰⁴ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 6. cs. B/4 tét. 23310/1919.

ment ki, működését nem tartjuk a mi szempontunkból fontosnak és támogandónak”³⁰⁵

Krausz Simonban a Tanácsköztársaság nem bízott, de mint szakembert felhasználta. Júliusi bécsi útja alkalmával Krausz Simon tárgyalt Böhm Vilmosmal, aki ekkor a Tanácsköztársaság bécsi követeként működött. Böhmnek a következőt ajánlotta: „Az egyes nagybankok és bankárok kezében levő értékpapírok kihazatali engedélyéért azok értékének egy hányadát a szovjet részére rezerváljuk, az ország javára való élelmiszervásárlások céljára.” Ugyanakkor kérte Böhmöt, akadályozza meg, hogy rajtuk kívül bárki Magyarországról értékpapírokat kihazozzon, mert ők (Krausz és az emigrációban levő bankemberek, mint pl. Ullmann Adolf) az eladást úgysis megakadályozzák. A külföld különben is csak az ő kezükből hajlandó vásárolni.³⁰⁶

Krausz az élelmiszerszállítást a blokád megszűnte utáni időkre ígérte, és mindenesetre részvényeik kihazatala után, hat hónap múlva. Ebből a „nagy-lelkű” ajánlatból nem lett semmi. Nem felelhetett meg ez a Tanácsköztársaságnak, s a bankárok egyike-másika is húzódozott, hogy a proletárhatalommal bármilyen formában üzleti megállapodásra lépjen.

Böhm helytelenítette, hogy a Tanácsköztársaság az osztrák tulajdonban levő értékpapírokkal sem akar kivételt tenni. Július 26-án közölte Kun Bélával, hogy Bauernek 25-én levélben olyan nyilatkozatot adott, amely szerint Ausztriával szemben nem érvényesítik az értékpapírok értékesítésére vonatkozó intézkedést, és ennek igen jó hatása volt.³⁰⁷ Röviddel ezután nyilvánosságra került a Külügyi Népbiztosság július 16-án kelt válasza, amely felháborította Böhm Vilmost; mert a válaszjegyzéket nem beszélték meg vele előzetesen és nem az ő útján küldték, tartalma pedig dezavualja az ő 25-i, Bauerhoz intézett levelét.³⁰⁸

Érthető, ha Böhmöt kellemetlenül érintette az ügy, hiszen ő ebben az időpontban nemcsak a Krausz Simonokkal, hanem Otto Bauer segítségével az antant hatalmak bécsi megbizottaival is tárgyalt a Tanácsköztársaság megdöntéséről.³⁰⁹

Nincsenek adataink arra, hogy sikerült-e értékpapírokat értékesíteni Bécsben. A proletárhatalom azért nyúlt ehhez az eszközhöz, mert árubeszerzéshez volt szüksége olyan pénzre, amelyet fizetési eszközként külföldön is elfogadnak.³¹⁰

A két szomszédos, korábban egységes állam kapcsolata 1919-ben nem volt zavartalan. Mindkét részről tettek olyan lépéseket, amelyekkel a viszony normalizálására törekedtek, de ezt akadályozta a közöttük fennálló politikai

³⁰⁵ Uo. 12. cs. P/1 tét. 23424/1919.

³⁰⁶ *Krausz Simon: Emlékeim.* 343. l.

³⁰⁷ OL Küm. Gazd. pol. oszt. 15. cs. X. tét. 24140/1919.

³⁰⁸ Uo. Vegyes iratok. 24194/1919. júl. 31. — Böhmnek ezt a jelentését Kun Béla titkára, Krejcsi hátrahagyott iratai között találták meg 1919. dec. 1-én.

³⁰⁹ Böhm Vilmos, aki 1919. júl. 21-től a Tanácsköztársaság követeként Bécsben tartózkodott, más szociáldemokrata vezetőkkel együtt tárgyalt az antant bécsi misszióinak vezetőivel a proletárhatalom megdöntéséről, szociáldemokrata, illetve koalíciós kormány alakításáról. (Lásd: *Gábor Sándorné: Ausztria és a Magyar Tanácsköztársaság.*)

³¹⁰ A Tanácsköztársaság után keletkezett iratokból megtudjuk: a magyar és az osztrák pénzügyi szervek 1919 októberében tárgyaltak arról, hogy a két országban egymás állampolgárai zárolt és leltározott vagyonának (részvény, pénz, ingatlan) adatait kölcsönösen kiadják. Kállay Tibor pénzügyi államtitkár ehhez, „közhiteli szempontokra tekintettel” nem járult hozzá, mert a gazdasági élet fellendülése esetén az osztrák tőke más, biztosabb helyre menne, ha Magyarország az osztrák hatóságoknak adatait kiszolgáltatná. (OL Küm. Bécsi követség iratai. 9. cs. 1759/1919. korm. október; OL Küm. Gazd. pol. oszt. 13. cs. P/1 tét. 24451/1919 okt. 25.; OL PM Eln. 2961/1919. jún.)

ellentét és a győztes imperialista hatalmak beavatkozása. Kül- és belpolitikai tényezők következtében azonban a két ország gazdasági egymásra utaltsága olyan mérvű volt, hogy a nem kielégítő, legális államközi és gazdasági kapcsolatokat kénytelenek voltak illegális úton és módszerekkel kiegészíteni. Ha majd az Ausztria levéltáraiban őrzött anyagokat is megismerhetjük, bizonyosan számos vonással kiegészíthetjük az a két ország ez időben kialakult kapcsolatáról alkotott vázlatos képet.

Э. ГАБОР

ОБ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЯХ НЕМЕЦКО-АВСТРИЙСКОЙ РЕСПУБЛИК И ВЕНГЕРСКОЙ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ

Резюме

Окруженная империалистическими государствами Венгерская Советская Республика была изолирована от Советской России, представившей собой естественного союзника ее. Из капиталистических стран одна Австрия признала пролетарскую власть в Венгрии и лишь она установила с ней дипломатические отношения. Факторы, способствовавшие признанию Советской Венгрии со стороны буржуазно-демократической Австрии были следующие: переплетение хозяйственных и политических отношений в прошлом, тяжелое положение Австрии после крушения монархии, руководящая роль социалдемократов в коалиционном правительстве и революционизирование австрийских рабочих. Признание со стороны Австрии было выгодным для Венгрии, так как оно освободило ее от полной изоляции и тем самым открыло перед ней двери на запад.

Отношения между австрийской республикой и венгерской рабочей властью были многосторонними, хотя в результате различности их общественных систем, далее нажима союзнических держав по отношению к Австрии и вообще к проигравшим войну странам, не могли быть совершенно спокойными.

При помощи посольств стало возможным осуществление пассажирского движения и защиты прав граждан, проживающих на территории другого государства. Кроме государственных торговых соглашений и филиалы Бюро по товарообороту заботились об организации обмена товарами. Таким образом Австрия снабжалась продуктами сельского хозяйства, а Венгерская Советская Республика продуктами индустриальными. Было заключено и транзитное соглашение, на основе которого — несмотря на ограничивающие мероприятия Антанты — Венгрии удалось посредством Австрии приобрести для себя товары так же из стран Запада.

Кроме легальной торговли значительная часть товарооборота между двумя странами осуществлялась путем контрабанды. Контрабандистская торговля велась не только по частной инициативе, но также с официальной поддержкой пролетарской власти, с целью облегчения того тяжелого хозяйственного положения, в котором в результате войны и блокады страна находилась. Филиалы Бюро по товарообороту заботились о предоставлении контрабандистам необходимых денег для закупки товаров в области демаркационной линии, а приобретенные таким образом продукты потребления, через Бюро, путем централизованного распределения доходили до потребителей.

В официальных отношениях двух государств имелись и такие проблемы, в разрешении которых одинаково были заинтересованы все, оторвавшиеся от монархии страны.

Деятельность по ликвидации совместных министерств по военным делам, по военно-морскому флоту, по иностранным и по финансовым делам, по двору и т. д., пропорциональный раздел имущества представляли собой область столкновений интересов относившихся раньше к Монархии государств. В ходе ликвидации Венгерской Советской Республике удалось посредством находившегося в Вене Венгерского ликвидационного комитета приобрести такого рода сырье и товары, в которых страна нуждалась.

Взятые на себя по договорам обязанности ни один из сторонников не выполнял полностью. В те периоды, когда венгерская советская власть в результате военной интервенции находилась в тяжелом положении, австрийское правительство со своей стороны закрывало границу, тем препятствуя сообщению между двумя государствами. Венгерская Советская Республика отчасти в ответ на эти мероприятия, отчасти из-за того факта, что

и сама нуждалась в тех продуктах, которые должна была бы для Австрии предоставлять, тоже не выполняла свои, определенные в договорах, обязанности.

Мероприятия Венгерской Советской Республики по финансовым делам вытекали из природы пролетарской власти и были необходимы для нее, однако в то же время обижали интересы австрийского буржуазного государства. В ответ на это Австрия то же причиняла неприятности для Венгрии: напр. не выполняла перевод денежных сумм, наложила запрещение на банковые вклады имеющего право экстерриториальности персонала посольства, и т. д. Мероприятия советской власти в Венгрии по конфискации вызвали громкий протест за границей, ведь они затрагивали всех заграничных граждан, деньги, ценные бумаги и драгоценности которых были заложены в венгерских банках, затрагивали владельцев фабрик и земельных владений, торговцев. Кроме Австрии посольства и консульства многих других стран одно за другим протестовали в Комиссариате по иностранным делам, защищая интересы своих граждан. Вопросом наложения запрещения на ценные бумаги занимались даже на парижской мирной конференции.

Со своей стороны Австрия то же не разрешала вывоз принадлежавших Венгрии и представляющих собой большую ценность предметов, хотя на это обязалась по договору.

Несмотря однако на эти противоречия, представившие раньше единое государство две соседние страны в хозяйственном-, внутри- и внешнеполитическом отношении во многом зависели друг от друга, вследствие чего обе стороны в интересах нормализации своих отношений принимали ряд мер. Мероприятия эти оказывались выгодными для обеих стран. Имевшиеся политические разногласия и интервенция победивших держав однако воспрепятствовали дальнейшему улучшению отношений между двумя государствами.

MME S. GÁBOR

LA RÉPUBLIQUE GERMANO-AUTRICHIENNE ET SES RELATIONS ÉCONOMIQUES INTERÉTATIQUES AVEC LA RÉPUBLIQUE HONGROISE DES CONSEILS

Resumé

Entourée de pays impérialistes la République Hongroise des Conseils se trouva isolée de son allié naturel, de la Russie Soviétique. Parmi les pays capitalistes l'Autriche était la seule à reconnaître le pouvoir du prolétariat hongrois et à établir avec lui des relations diplomatiques. L'entrelacement économique et politique que connaurent antérieurement les deux Etats, la situation grave où se trouvait l'Autriche à la suite de la désagrégation de la Monarchie, le rôle dirigeant qui revint aux sociaux-démocrates présents dans le gouvernement de coalition, l'esprit de plus en plus révolutionnaire des ouvriers autrichiens étaient autant de facteurs qui incitèrent le régime bourgeois-démocratique autrichien à reconnaître le pouvoir du prolétariat. Cet état de choses n'était pas sans assurer une situation avantageuse à la République des Conseils, étant donné qu'il la préserva d'une isolation complète et lui ouvrit le chemin vers l'Ouest.

La République autrichienne et la République Hongroise des Conseils entretenaient des relations multilatérales, bien qu'en raison de la différence des deux régimes et la pression que les puissances alliées exercèrent sur l'Autriche et en général sur les pays vaincus, la sécurité des rapports fut maintes fois troublée.

Par l'entremise des légations il était possible d'effectuer un trafic personnel et de défendre les droits des citoyens vivant dans les territoires des deux Etats. A côté des contrats commerciaux conclus à l'échelon étatique les bureaux du trafic-marchandises prirent soins de l'échange des marchandises. Grâce à ce procédé l'Autriche bénéficiait de produits agricoles, alors que la République des Conseils acquit des produits industriels. Une convention de transit fut également conclue, si bien que la Hongrie pouvait à travers de l'Autriche recevoir des marchandises des pays occidentaux, malgré les mesures prohibitives prises par les puissances de l'Entente.

A côté du commerce légal les deux pays effectuèrent un trafic de marchandises en contrebande. L'introduction frauduleuse des marchandises ne se poursuivait pas seulement à la base d'initiative individuelle, la dictature du prolétariat l'organisait officiellement, afin d'atténuer la carence en marchandises due à la guerre et au blocus. Ce sont les services du Bureau de Trafic qui allouèrent l'argent nécessaire pour les marchandises achetées et introduites le long de la ligne de démarcation dès lors les articles de consommation n'arrivèrent pas au marché noir mais furent répartis par les organes officiels.

Les relations interétatiques entre les deux pays avaient une branche qui n'était pas sans toucher tout les pays ayant appartenu à l'ex-Monarchie Austro-Hongroise. La liquidation et la répartition proportionnelle des biens de la défense nationale, de la marine de guerre, des affaires étrangères, de la liste civile, du cabinet du ministre, des finances et ceux de la Cour des comptes constituaient les intérêts communs des pays unis auparavant, tout en étant du même coup le point de friction des intérêts de ces mêmes pays. Au cours de la liquidation, par l'intermédiaire de l'office de liquidation hongrois de Vienne, la République des Conseils réussit à obtenir des matières premières et des marchandises dont la carence se présenta dans le pays.

Quant aux obligations prescrites dans les contrats, aucune des parties ne fut en mesure de les satisfaire intégralement. Dans les périodes quand à la suite de l'intervention le pouvoir des conseils se trouva dans une situation délicate, le gouvernement autrichien avait recours à la fermeture des frontières afin d'entraver les transports. La République des Conseils à son tour, soit à titre de rétorsion, soit ne disposant pas des denrées stipulées dans les contrats, n'observait pas elle non plus les conventions.

Les mesures prises par la République des Conseils sur le plan des finances — mesures nécessaires remontant à la nature du pouvoir du prolétariat — s'avèrent être préjudiciables pour les intérêts de l'Etat autrichien. En conséquence il ne manquait pas de causer des difficultés à la République Hongroise des Conseils. On se refusait à effectuer le virement de l'argent; on saisit les dépôts de banque du personnel de la légation de Hongrie à Vienne bénéficiant du droit extra-territorial etc. Les mesures de socialisation de la République des Conseils n'étaient pas sans provoquer de vives résistances, étant donné qu'elles se portaient à tous les citoyens étrangers qui possédaient de l'argent, des valeurs, des bijoux, placés dans les banques, et touchaient les propriétaires de fabriques, les propriétaires terriens et les commerçants. A côté de l'Autriche les légations et les consulats des autres pays ne cessaient eux non plus de bombarder par des notes le Commissariat du Peuple aux affaires étrangères pour avoir porté atteinte aux intérêts de leurs citoyens. La saisie de valeurs constituait même l'objet de débat à la conférence de paix à Paris. Malgré les conventions l'Autriche-Allemande refusait à permettre le passage des biens hongrois à travers de la frontière.

Mais à côté de ces antagonismes surgis entre les deux Etats voisins, auparavant unis et dont la solidarité économique était pour des raisons de politique extérieure et intérieure fort accentuée, ceux-ci venaient de prendre maintes mesures qui témoignèrent de leurs efforts visant à la normalisation de leurs rapports, ce qui n'était pas sans exercer un effet avantageux sur toutes les deux parties. Cependant les antagonismes surgis sur le plan politique et l'intervention des puissances victorieuses devaient nécessairement empêcher la formation plus favorables de leurs relations.